

PRENUMERATA 2023

Tytuł	Czasopismo prenumerata roczna	E-czasopismo prenumerata roczna
„Bibliotekarz”	258 zł	174 zł
„Poradnik Bibliotekarza”	282 zł	198 zł
„Przegląd Biblioteczny”	196 zł	180 zł
„Zagadnienia Informacji Naukowej”	118 zł	110 zł

Przy zamówieniu większej liczby egzemplarzy tego samego tytułu proponujemy następujące rabaty:

- ▶ 2-9 egzemplarzy tego samego tytułu – 20%
- ▶ 10 i więcej egzemplarzy tego samego tytułu – 30%

Zamówienia na prenumeratę czasopism drukowanych przyjmujemy: **za pośrednictwem sklepu internetowego Wydawnictwa SBP**, mailowo: sprzedaz@sbp.pl, listownie: Dział Sprzedaży SBP, Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa. Zamówienia na prenumeratę czasopism w wersji elektronicznej: mailowo: sprzedaz@sbp.pl.

Dla osób, które złożą zamówienie w naszym e-sklepie **prezent – wyjątkowy kalendarz dla bibliotekarza!**

ROZBUDOWA I POSZERZENIE DOSTĘPU DO ZASOBU ARCHIWUM CYFROWEGO WYDAWNICTWA NAUKOWEGO I EDUKACYJNEGO SBP

Od roku 2021 trwa rozbudowa Archiwum Cyfrowego SBP. Celem projektu jest:

- poprawa jakości dostępu do wiedzy z zakresu nauki o komunikacji społecznej i mediach (do niedawna bibliologii i informatologii),
- charakterystyka przedmiotowa dokumentów tworzona w oparciu o Deskrytory Biblioteki Narodowej i język słów kluczowych – jednolity sposób opracowania zasobów zapewnia precyzyjną informację o nich,
- tworzenie nowych indeksów oraz możliwość wyszukiwania zaawansowanego, co wpływa na zwiększenie skuteczności docierania do poszukiwanych materiałów,
- zapewnienie wolnego dostępu do wiedzy naukowej i fachowej,
- podniesienie jakości dzielenia się wiedzą z przedstawicielami środowisk naukowych oraz bibliotekarzami wszystkich typów bibliotek.

Archiwum będzie przydatne zarówno środowisku naukowemu, jak i praktykom bibliotekarstwa.

Nowa wersja strony Archiwum Cyfrowego dostępna jest pod adresem: <https://ac.sbp.pl/>

Projekt „Rozbudowa i podniesienie jakości dostępu do zasobów naukowych Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa SBP” uzyskał dofinansowanie Ministra Edukacji i Nauki w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki.

Spis treści

OD REDAKTORA (Elżbieta Stefańczyk) – 3

ARTYKUŁY

Joanna Potęga, Danuta Szewczyk-Kłos: Rola bibliotek szkół wyższych w procesie ewaluacji jakości działalności naukowej – 4

Monika Kamper-Kubańska: Rola książki i czytelnictwa w pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem – 8

Martyna Deszczyńska: Rozprowadzanie i sprzedaż druków przez księży misjonarzy warszawskich w latach 1809-1812 – 12

Z BIBLIOTEK

Katarzyna Męzik: Wystawy pocztówek ze zbiorów Biblioteki Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie – 19

Sylwia Wesółowska: Przeszłość i teraźniejszość pomorskich uczelni na wystawie zrealizowanej przez Książnicę Pomorską w Szczecinie – 24

Grażyna Czaplicka: Promocja regionu w działalności Czytelni Regionalnej Powiatowej Biblioteki Publicznej w Ciechanowie – 26

WSPOMNIENIA

Józef Zając 1930-2022 (Krystyna Kasprzyk) – 30

SPRAWOZDANIA I RELACJE

Książka czy eksponat? Najcenniejsze zbiory bibliotek muzealnych (Katarzyna Żák-Caplot, Aleksandra Siuciak) – 33

PRAWO BIBLIOTECZNE

Istota kaucji bibliotecznej (Rafał Golać) – 35

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

Kamila Czabańska (Emilia Czerniejewska, Marek Dubiński) – 38

Z ŻYCIA SBP

14. Forum Młodych Bibliotekarzy, Zabrze, Katowice • Spotkanie wspomnieniowe poświęcone Joannie Pasztaleniec-Jarzyńskiej (1949-2021) • Archiwum Cyfrowe SBP • Pomorski Dzień Bibliotekarza • iGen(eracja) i generacja Alpha jako wyzwanie dla biblioteki... • Relacje z międzynarodowych konferencji IFLA oraz LIBER • Spotkanie poświęcone pamięci Marii Brykczyńskiej • Otwarte drzwi biblioteki #SerceSzkoły (Marzena Przybysz) – 39

Z ŻYCIA KOSZYKOWEJ

Mickiewicz na Koszykowej (Paulina Niedzielska, Natalia Pietkiewicz-Szwarc) – 42

POSTAKTUALIA (Jacek Wojciechowski) – 43

W KILKU SŁOWACH – 18

Contents

FROM THE EDITOR (Elżbieta Stefańczyk) – 3

ARTICLES

Joanna Potęga, Danuta Szewczyk-Kłos: The Role of Academic Libraries in the Evaluation Process of Research Activity – 4

Monika Kamper-Kubańska: The Role of Book and Reading in Working with People at Risk of Exclusion – 8

Martyna Deszczyńska: Distribution and Sale of Prints by Warsaw Missionary Priests in the Years 1809-1812 – 12

FROM LIBRARIES

Katarzyna Męzik: Exhibition of Postcards from the Collection of the Library of the Museum of Sports and Tourism in Warsaw – 19

Sylwia Wesołowska: The Past and Present of Pomeranian Universities at the Exhibition Organized by the Pomeranian Library – 24

Grażyna Czaplicka: Promotion of the Region in the Activities of the Reading Room of the Regional Public Library in Ciechanów – 26

RECOLLECTIONS

Józef Zając 1930-2022 (Krystyna Kasprzyk) – 30

EVENTS AND REPORTS

Book or Exhibit? The Most Valuable Collections of Museum Libraries (Katarzyna Żák-Caplot, Aleksandra Siuciak) – 33

LIBRARY LAW

The Essence of the Library Deposit (Rafał Golat) – 35

OBITUARIES

Kamila Czabańska (Emilia Czerniejewska, Marek Dubiński) – 38

FROM THE PLA

14th Forum of Young Librarians, Zabrze, Katowice • Memorial meeting dedicated to Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska (1949-2021) • The PLA Digital Archive • Pomeranian Librarian Day • iGen(eration) and Alpha Generation as a Challenge for Libraries... • Reports from the International Congresses of IFLA and LIBER • Memorial Meeting Dedicated to Maria Brykczyńska • Open Library Doors - #SerceSzkoly (#SchoolHeart) (Marzena Przybysz) – 39

FROM THE WARSAW PUBLIC LIBRARY IN KOSZYKOWA ST.

Mickiewicz in Koszykowa St. (Paulina Niedzielska, Natalia Pietkiewicz-Szwarc) – 42

POST-CURRENT EVENTS (Jacek Wojciechowski) – 43

IN A NUTSHELL – 18

Od Redaktora

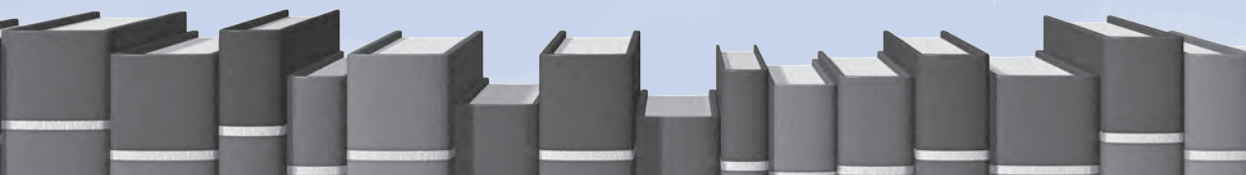
Listopadowy numer „Bibliotekarza” rozpoczynamy artykułem *Rola bibliotek szkół wyższych w procesie ewaluacji jakości działalności naukowej*, który przygotowały Joanna Potęga z Biblioteki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie i Danuta Szewczyk-Kłos z Biblioteki Uniwersytetu Opolskiego. Autorki przedstawiają system oceny działalności naukowej w Polsce i proces jego zmiany na przestrzeni minionych lat. Omawiają szczegółowo zmiany wprowadzone do procesu ewaluacji obejmującej lata 2017-2021, podkreślają bardzo ważną rolę, jaką obecnie spełniają biblioteki wyższych uczelni w zakresie zbierania informacji o dorobku naukowym pracowników, publikowaniu bibliografii oraz sporządzaniu analiz bibliometrycznych. Artykuł *Rola książki i czytelnictwa w pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem* dr Moniki Kamper-Kubańskiej z Państwowej Akademii Nauk Stosowanych we Włocławku poświęcony jest wykluczeniu społecznemu i pojęciom z nim związanym. Autorka wskazuje na rolę bibliotek i książki w budowaniu kultury czytelniczej wśród osób wykluczonych społecznie. Zdaniem Autorki kontakt z książką za pośrednictwem bibliotek pomaga zbudować kompetencje czytelnicze, szczególnie ważne z punktu widzenia terapeutycznego. Ostatnim tekstem w dziale „Artykuły” jest tekst dr hab. Martyny Deszczyńskiej *Rozprowadzanie i sprzedaż druków przez księży misjonarzy warszawskich w latach 1809-1812*. Poświęcony jest on omówieniu wyników badań prowadzonych przez Autorkę nad archiwum warszawskiego Zgromadzenia Misjonarzy przy Kościele św. Krzyża. Poznajemy w nim biblioteczno-edytorską i handlową aktywność misjonarzy od strony praktycznej, ważną ale dotychczas mało znaną sferę ich działalności.

W dziale „Z bibliotek” publikujemy artykuł *Wystawy pocztówek ze zbiorów Biblioteki Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie* autorstwa Katarzyny Męzik. Autorka omawia ideę gromadzenia pocztówek, ich tematykę obejmującą różne dyscypliny sportowe, obiekty i sylwetki sportowców, a także pocztówki o tematyce podróżniczo-turystycznej. W oparciu o zgromadzone zbiory od wielu lat organizowane są w bibliotekach wystawy tematyczne. Kolejny tekst *Przeszłość i teraźniejszość pomorskich uczelni na wystawie zrealizowanej przez Książnicę Pomorską w Szczecinie* autorstwa Sylwii Wesołowskiej prezentuje dorobek publicznych uczelni wyższych Szczecina z okazji jubileuszu 75-lecia ich funkcjonowania. Nawiązuje on do ważnych przemian w szkolnictwie wyższym regionu oraz jego osiągnięć. Trzeci artykuł *Promocja regionu w działalności Czytelni Regionalnej Powiatowej Biblioteki Publicznej w Ciechanowie* Grażyny Czaplückiej przedstawia zbiory regionalne placówki i prowadzoną od wielu lat promocję regionu w oparciu o zgromadzone zasoby. W dziale „Wspomnienia” Krystyna Kasprzyk z Krakowa wspomina dra Józefa Zajacę zmarłego 28 sierpnia 2022 r. Przedstawia sylwetkę wieloletniego, zasłużonego dyrektora miejskiej biblioteki publicznej, a następnie wojewódzkiej w Krakowie, filologa polonisty, doktora nauk humanistycznych, bibliotekarza, aktywnego działacza SBP, autora wielu publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa. Poznajemy człowieka, którego aktywność przyczyniła się do rozwoju bibliotek publicznych Krakowa, a pasją była prowadzona przez wiele lat praca nad kształceniem bibliotekarzy. W dziale „Sprawozdania i relacje” prezentujemy relację z IV Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy i Pracowników Bibliotek Muzealnych *Książka czy eksponat? Najcenniejsze zbiory bibliotek muzealnych* autorstwa Katarzyny Żák-Caplot z Muzeum Warszawy i Aleksandry Siuciak z Muzeum Zamkowego w Malborku. Autorki omawiają program i przebieg kolejnej konferencji Sekcji Bibliotek Muzeów, Galerii i Instytucji Kultury przy ZG SBP, która odbyła się we wrześniu 2022 r. na Zamku Królewskim w Warszawie.

Listopadowy numer „Bibliotekarza” kończą, jak zwykle, stałe rubryki. W dziale „Prawo biblioteczne” przedstawiamy artykuł Rafała Golata *Istota kaucji bibliotecznej*.

Numer uzupełniają: „Z życia SBP” i „Z życia Koszykowej” oraz *Postaktualia* Jacka Wojciechowskiego.

Elżbieta Stefanowicz

Rola bibliotek szkół wyższych w procesie ewaluacji jakości działalności naukowej

Polski krajowy system oceny działalności naukowej pojawił się na początku lat 90. XX w. wraz ze zmianami zachodzącymi w sektorze nauki i szkolnictwa wyższego. Na przestrzeni lat system ewaluacji nauki podlegał licznym transformacjom. To, co było stałe w każdym okresie oceny (przeprowadzanej na uczelniach i instytutach naukowych co cztery lata), to fakt, że opierał się na danych bibliograficznych publikacji pracowników nauki oraz informacji o prowadzonej w jednostkach działalności naukowej zbieranych i przekazywanych do Ministerstwa Edukacji i Nauki (poprzednio: Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego) przez jednostki. Ostatni okres ewaluacyjny, planowany na lata 2017-2020 rozpoczął się dużą niewiadomą i nerwowym oczekiwaniem na ukazanie się ustawy oraz regulujących jej wykonywanie rozporządzeń. Ogłoszona w 2018 r. Ustawa „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” i towarzyszące jej rozporządzenia (z późniejszymi zmianami)¹ uwiarydociły ogrom zmian w zasadach nadchodzącej oceny działalności naukowej jednostek. Początkowo ewaluacja miała obejmować lata 2017-2020 (tradycyjny okres czteroletni), ale ze względu na stan pandemii i zaangażowania uczelni w przygotowanie zdalnego kształcenia, wydłużono okres podlegający ocenie o rok. Główne zmiany dotyczyły wprowadzenia oceny, nie poszczególnych wydziałów uczelni, jak do tej pory, ale dyscyplin naukowych uprawianych w danym podmiocie. Ponadto, pod uwagę brane były osiągnięcia naukowe wszystkich pracowników (dotychczas można

było wybrać publikacje najlepszych naukowców na wydziale), ale przy jednoczesnym wprowadzeniu limitu publikacji dla każdego naukowca (tzw. max. 4 sloty do wypełnienia). Efektem ewaluacji jest przyznanie dyscyplinom w podmiocie kategorii naukowych A+, A, B+, B, C (wynik oceny klasyfikowano według ustalonych przez Ministra EiN wartości referencyjnych), a bezpośrednio – przyznana kategoria naukowa przekłada się na to, w jakiej wysokości uczelnie i instytuty otrzymają subwencję z budżetu państwa, czy będą miały uprawnienia do prowadzenia studiów, szkół doktorskich, nadawania stopni i tytułów.

Ocenę jednostek naukowych prowadzono według trzech kryteriów. Dwa z nich miały charakter parametryczny. W kryterium pierwszym i drugim uzyskano ocenę przez wyznaczenie sumy osiągnięć punktowanych (m.in. na podstawie wskaźników bibliometrycznych) i podzielenie jej przez liczbę osób prowadzących działalność naukową w danej dyscyplinie (tzw. liczbę N). Trzecie kryterium oraz kryteria odnoszące się do kategorii A+, służące wyłonieniu najlepszych podmiotów, miały charakter wyłącznie ekspercki.

W kryterium I oceniano poziom naukowy lub artystyczny prowadzonej działalności obejmującej osiągnięcia, m.in.: artykuły, materiały konferencyjne, monografie, monografie pod redakcją, rozdziały. Sama ocena oparta była na wyliczeniach algorytmicznych. W zależności od dziedziny nauki, znaczenie punktów uzyskanych w tym kryterium stanowiło od 50% (nauki inży-

nieryjne, techniczne i rolnicze) do 80% (dyscypliny artystyczne) całości oceny. (Odpowiednio: 60% dla nauk ścisłych, przyrodniczych, medycznych i nauk o zdrowiu, 70% dla nauk humanistycznych, społecznych i teologicznych).

W kryterium II oceniano efekty finansowe na podstawie wysokości środków pozyskanych na projekty badawcze w ramach konkursów organizowanych przez instytucje unijne, zagraniczne, NCBR, NCN i NPRH. Brano tu także pod uwagę komercjalizację wyników badań lub prac rozwojowych, jak również prace naukowe realizowane na zlecenie podmiotów spoza sektora szkolnictwa wyższego i nauki.

Kryterium III, to z kolei ocena wpływu działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki mierzonego według jednego parametru. Podmiot musiał dostarczyć opis wpływu wykazującego związek między najważniejszymi przejawami działalności naukowej w danym podmiocie a gospodarką, ochroną zdrowia, kulturą i sztuką, ochroną środowiska przyrodniczego, bezpieczeństwem i obronnością państwa lub innymi czynnikami, które wpływają na rozwój cywilizacyjny społeczeństwa.

Równolegle ze zmianami podstaw merytorycznych ewaluacji zmienił się także sposób gromadzenia danych niezbędnych do przeprowadzenia oceny. Zrezygnowano z wymogu składania przez uczelnie ankiety jednostki naukowej, częściowo wypełnianej „ręcznie”, a częściowo korzystającej z danych gromadzonych w Zintegrowanym Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym i Nauce POL-on oraz Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN), opierając się już wyłącznie na danych zaraportowanych w POL-on i PBN. Na uczelnie nałożono obowiązek prawny ciągłej aktualizacji danych w rejestrach POL-on i PBN, a jednocześnie oba te systemy, aby sprostać wymaganiom nowej ewaluacji, zostały przebudowane na potrzeby zmian ustawy 2.0. Proces przebudowy i aktualizacji (pojawiania się kolejnych wersji systemów) trwał praktycznie przez cały okres ewaluacji i trwa do tej pory. Dodatkowo utworzono również trzeci system – centralną bazę danych SEDN (System Ewaluacji Dorobku Naukowego), służący do prezentacji i oceny dorobku naukowego jednostek naukowych działających w Polsce. Jego podstawowym zadaniem było agregowanie danych zaraportowanych przez ewaluowane podmioty w POL-on i PBN, tak by uczelnie mogły zobaczyć całość dorobku naukowego w kontekstach ewaluacyjnych. Do apli-

kacji SEDN nie można wprowadzić bezpośrednio żadnych danych. Wersję demonstracyjną SEDN udostępniono jednostkom naukowym dopiero w grudniu 2020 r. i dopiero od tego momentu każdy podmiot (a raczej: uprawniony użytkownik) mógł zweryfikować poprawność zaraportowanych w innych systemach danych oraz reagować na braki i niezgodności. Początkowo dane w SEDN odświeżane były w nieregularnych odstępach czasu, a od marca 2021 r. aktualizacja danych następowała już systematycznie – raz na dobę.

To, na czym przede wszystkim zależało uczelniom (władzom uczelni), to uzyskanie maksymalnie kompletnej informacji o publikacjach naukowych pracowników uczelni i prawidłowe przekazanie jej do PBN (waga kryterium I). Czyli działania, w których od lat specjalizują się biblioteki.

Biblioteki szkół wyższych w większym lub mniejszym zakresie zawsze wspierały swoje uczelnie macierzyste w procesach zbierania informacji o dorobku naukowym pracowników, publikowaniu bibliografii czy sporządzaniu analiz bibliometrycznych. Wraz z nowymi zasadami ewaluacji i wagi kryterium I w ocenie parametrycznej jednostek zdecydowanie wzrosła rola umiejętności gromadzenia poprawnej i kompletnej informacji o dorobku naukowym, jej maszynowego przetwarzania, zarządzania tymi danymi. W takiej perspektywie coraz więcej uczelni zaczęło dostrzegać niebagatelną rolę biblioteki i pracy bibliotekarzy. Choć prawda brak jeszcze kompleksowych badań, ale według wstępnej analizy przeprowadzonej w 2020 r. przez Grzegorza Szczypa i Piotra Błaszczaka² z Biblioteki Głównej UMCS, tylko trzy biblioteki uniwersyteckie na 18 badanych nie wspierały swoich jednostek macierzystych w zakresie ewaluacji, a zdecydowana większość została zobligowana do tej pracy przez zarządzenie rektorskie.

Zbieranie danych na potrzeby kryterium I ewaluacji naturalnie pokrywało się z tworzeniem w bibliotekach baz bibliograficznych czy to za pomocą elektronicznych katalogów bibliotecznych, gdzie rekordy bibliograficzne uzupełniane są o wiele wskaźników (np. punktacji czy Impact Factor), czy też przy wykorzystaniu dedykowanych narzędzi informatycznych służących do bardziej kompleksowego zarządzania nauką na uczelniach. Systemy te, klasy CRIS (Current Research Information System) dysponują m.in. modułami: ewidencji naukowej (gromadzenie informacji o dorobku naukowym), repozytorium

naukowego, analityki (z rozbudowanymi możliwościami tworzenia zestawień, raportów, a także symulacji ewaluacyjnych), sprawozdawczości na rzecz innych podmiotów (komunikacja z innymi systemami). Niektóre z bibliotek pozostały przy swoich dotychczasowych narzędziach, ale na wielu uczelniach zdecydowano się na wdrożenie gotowych produktów lub budowę własnych rozwiązań. Nierzadko wiodącą lub znaczącą rolę w takich implementacjach odgrywały biblioteki i bibliotekarze, jako instytucje i osoby mające najlepsze kompetencje do zarządzania informacją o dorobku naukowym pracowników uczelni. W bibliotekach powstawały zespoły zajmujące się ewaluacją (głównie w kryterium I) lub pracownicy bibliotek uczestniczyli w pracach zespołów uczelnianych. Zazwyczaj to bibliotekarze pełnili również rolę „Importerera publikacji” w systemie PBN. Rola ta związana jest z odpowiedzialnością za sprawozdawczość podmiotu w zakresie publikacji naukowych. Importer publikacji wprowadza dane do systemu PBN lub nadzoruje proces ich maszynowego przekazywania, weryfikuje zgromadzone w PBN informacje, dodaje odpowiednie oświadczenia potwierdzające uprawnienia jednostki do wykazania dorobku w odpowiedniej dyscyplinie. Nierzadko bibliotekarzom przypadała również rola „Obserwatora” we wspomnianym wcześniej Systemie Ewaluacji Dorobku Naukowego (SEDN). Osoby z tym uprawnieniem miały podgląd ogółu danych ze wszystkich dyscyplin w całym ewaluowanym podmiocie, a ich podstawowym zadaniem była walidacja danych podlegających ewaluacji i reagowanie na nieprawidłowości. „Obserwatorzy” przygotowywali raporty ze stanu danych, tworzyli analizy i zestawienia do indywidualnej oceny naukowców czy dyscypliny oraz monitorowali zagrożenia związane z brakiem dorobku, gdyż „puste” sloty skutkowały sankcjami dla podmiotu.

Dzięki dostępności danych, narzędzi, a przede wszystkim dzięki kompetencjom i umiejętnościom bibliotekarzy, ksiąźnice akademickie stały się istotnym ogniwem w procesie oceny działalności naukowej jednostek, choć nie można też zapominać o całym spectrum ich różnorodnej działalności „około ewaluacyjnej”.

Wiele bibliotek prowadziło na swoich stronach internetowych serwisy „parametryzacyjne” szczegółowo wyjaśniając zasady ewaluacji, oferując kalkulatory slotów, informując o wszystkich zmianach zachodzących czy w samych zasadach oceny, czy w ogłaszanych przez MEiN wykazach: wydawnictw

publikujących recenzowane monografie naukowe oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych.

Bibliotekarze prowadzili szkolenia i konsultacje dotyczące zasad ewaluacji, wyliczeń slotów przypadających poszczególnym autorom i punktacji ich udziałów. Nierzadko organizowano webinary dla pracowników naukowych, a także tworzono dedykowane filmy instruktażowe. Często spotykaną aktywnością była pomoc w zakresie wyboru strategii publikacyjnej. Pracownicy bibliotek przygotowywali poradniki publikacyjne, w których naukowcy mogli m.in. dowiedzieć się, jak wybrać odpowiednie wydawnictwo do publikacji monografii czy zgodne z dyscypliną i wysoką liczbą punktów czasopismo do opublikowania artykułu naukowego lub jak unikać czasopism prowadzonych przez tzw. drapieżnych wydawców (ang. *predatory journals publishers*) stosujących nieetyczny model biznesowy.

Niebagatelną rolę odegrała też znajomość aktów prawnych i swobodne poruszanie się w serwisach legislacyjnych. Nierzadko do bibliotekarzy należało śledzenie na bieżąco wszelkich projektów przygotowywanych aktów prawnych związanych z gromadzeniem informacji o dorobku, czy dotyczących zasad ewaluacji oraz przygotowywanie, na prośbę władz uczelni, uwag w ramach konsultacji projektów.

Z punktu widzenia instytucji obsługujących proces zbierania danych potrzebnych do oceny działalności naukowej jednostek, ewaluacja była katalizatorem zmian w wymiarze centralnym (POL-on), ale też i w instytucjach naukowych. Według Ośrodka Przetwarzania Informacji – Państwowego Instytutu Badawczego (OPI PIB) 98 podmiotów zintegrowało się w sposób maszynowy z PBN, a ponad 30% danych o publikacjach było przekazywanych do repozytoriów MEiN w ramach komunikacji *system to system*. Ewaluowanych zostało blisko 300 uczelni, instytutów PAN i badawczych, ponad 117 tys. osób i 707 tys. publikacji³.

Dla bibliotek uczelnianych i naukowych, a także zatrudnionych w nich bibliotekarzy ostatnie pięć lat, to wyjątkowa praca nad zbieraniem i zarządzaniem informacją w swoich uczelniach w często zmieniającym się otoczeniu prawnym, a także aktywne uczestnictwo w tworzeniu i doskonaleniu narzędzi informatycznych. Okres ten niezłomie pokazał, że kompetencje i umiejętności pracowników bibliotek są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania uczelni, a same ksiąźnice mogą

pełnić i niewątpliwie pełnią istotną rolę w procesach, od których zależy ocena i kategoria naukowa jednostki, a ostatecznie – jej pozycja w systemie nauki w Polsce i na świecie. Na chwilę obecną trudno jest ocenić, czy ostatnie lata wpłyną na poprawę sytuacji bibliotekarzy zatrudnionych w szkołach wyższych i przyczynią się do odzyskania należnej im rangi i statusu. I pozostaje mieć nadzieję, że systemy informatyczno-biblioteczne nie zostaną sprowadzone wyłącznie do narzędzi wykorzystywanych raz na 4 lata w ewaluacji.

Joanna Potęga
Biblioteka Akademii Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Danuta Szewczyk-Kłos
Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego

PRZYPISY

- 1 Ustawy i rozporządzenia regulujące zasady oceny działalności naukowej oraz wskazujące jakie dane będą przetwarzane w tym procesie zmieniały się na przestrzeni całego okresu ewaluacji:
 - Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”;
 - Ustawa z dnia 03 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*;
- 2 SZCZYPA, G., BŁASZCZAK, P. „Wsparcie bibliotek akademickich w działaniach uczelni na rzecz ewaluacji – rekonesans” *Folia Bibliologica* (2020), Vol. LXII.
- 3 MICHAJŁOWICZ, M. „Statystyczne podsumowanie procesu raportowania danych dotyczących działalności naukowej za okres 2017–2021. Prezentacja Ośrodka Przetwarzania Informacji – Państwowego Instytutu Badawczego”, Konferencja ScienceCon 2022.

Stron 460, cena 39,00 zł

Już w sprzedaży nowość z serii „Biblioteki – Dzieci – Młodzież”

Anna Babula

Bibliografia piśmiennictwa dla dzieci i młodzieży 1940-1944

Bibliografia piśmiennictwa dla dzieci i młodzieży 1940-1944 jest pierwszym wykazem piśmiennictwa w języku polskim dla młodych czytelników ukazującego się na ziemiach polskich i w ośrodkach uchodźczych w latach okupacji. Rejestruje beletrystykę, książki popularnonaukowe, adaptacje, podręczniki, poradniki, sztuki teatralne, katechizmy, śpiewniki, czasopisma i druki ulotne. Obejmuje też zawartość zbiorów wierszy, baśni, czytanek i wypisów szkolnych. Dopiełnieniem bibliografii są: wstęp o charakterze historycznym, wykaz źródeł bibliograficznych, literatura przedmiotu oraz indeksy – osobowy, tytułowy i serii, a także przykłady okładek i ilustracji. Bibliografia jest przeznaczona dla studentów, badaczy oraz wszystkich zainteresowanych piśmiennictwem dla dzieci i młodzieży oraz piśmiennictwem z lat drugiej wojny światowej.

Zamówienia: [Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP \(wydawnictwo.sbp.pl; sprzedaz@sbp.pl\)](http://Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP (wydawnictwo.sbp.pl; sprzedaz@sbp.pl))

MONIKA KAMPER-KUBAŃSKA

ROLA KSIĄŻKI I CZYTELNICTWA w pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem

*Od zawsze ludzie dzielili świat na dobrych i złych, normalnych i nienormalnych. Dobrzy to była „moja grupa”, „moja klasa społeczna”, „moja kultura”, „moja religia”. Ci dobrzy są piękni i odnoszą sukcesy, ich rodzice i dziadkowie są z nich dumni. Żli znajdują się w więzieniu, na ulicy, są alkoholikami, przylepia się im etykiety imbecyli, szaleńców, osadza w przytułkach, to także „dzicy”, „obcy”, wyrzuceni na margines, obłożeni klątwą.....
Obie grupy oddziela strach
(Jean Vanier, (Bez)sens słabości. Dialog wiary z niewiarą o wykluczeniu)*

TYTUŁEM WSTĘPU

Rozpoczynając moje rozważania od słów Jeana Vanier, chciałam zwrócić uwagę na zjawisko dwoistości świata, który dzielimy na My i Oni. Owa dwoistość, chociaż występująca w społeczeństwach od zawsze, przy zaburzeniu ładu społecznego, prowadzi nie tylko do pogłębiania się poczucia niesprawiedliwości społecznej, ale nade wszystko budzi poczucie wyobcowania, co może stać się determinantem wykluczenia społecznego i marginalizacji. Celem niniejszego tekstu jest zabranie głosu w dyskursie na temat możliwości wykorzystania czytelnictwa w procesie wspierania osób zagrożonych lub wykluczonych społecznie. W moim przekonaniu budowanie kultury czytelniczej może stać się szansą na „sklejenie” niektórych pęknięć pomiędzy, opisanymi przez Jeana Vanier’a, światami.

Pisząc o wykluczeniu społecznym, jako tło do rozważań o roli książki i czytelnictwa, chciałam odnieść się do definicji także takich pojęć jak stygmatyzacja, marginalność czy marginalizacja. Są to bowiem synonimy i słowa powiązane znaczeniowo z tytułowym pojęciem. Zdefiniowanie ich pozwoli mi ukazać i zarysować pole, na którym ważną rolę odgrywać będzie oddziaływanie książką i poprzez książkę, pozwoli mi to także na ukazanie finału trzech metafor, które w mojej ocenie stanowią będą podsumowanie rozważań, z jednej strony oraz otwarcie się na dalsze analizy zjawiska z drugiej. Podjęty, w niniejszym tekście trop, stanowi także możliwość interdyscyplinarnego ujęcia tematu, co jest kluczowe dla całego procesu terapeutycznego

i społecznego w pracy z osobami zagrożonymi lub dotkniętymi wykluczeniem społecznym.

MARGINALNOŚĆ, MARGINALIZACJA, STYGMATYZACJA, WYKLUCZENIE – CZYLI WOKÓŁ „SŁÓW”

Kazimierz Frieske opisując marginalność, zwrócił uwagę, że jest to zjawisko charakteryzujące się nieuczestniczeniem jednostek bądź grup społecznych w podstawowych instytucjach określonego porządku społecznego. Marginalność społeczna to kulturowa obecność jednostek czy grup, których obyczaje, wartości, wzory poznawcze i sposoby percepcji różnią się na tyle od kultury ich otoczenia społecznego, że utrudniają procesy komunikowania się z tym otoczeniem i korzystanie ze stworzonych przez społeczeństwo instytucji¹. Z drugiej zaś perspektywy, opisując marginalność społeczną, zaakcentować należy przede wszystkim deficyty statusowych uprawnień przysługujących jednostkom czy całym grupom społecznym i/lub deficyty możliwości realizowania tych uprawnień².

Definiując kolejne z pojęć, sięgnęłam po definicję zaproponowaną przez Jerzego Kwaśniewskiego, który opisując marginalizację społeczną, zwraca uwagę, że jest to stan wykorzenienia, nieuczestniczenia jednostek lub grup w instytucjonalnym porządku społecznym³. Bronisław Urban zaś zwraca uwagę, że marginalizacja to pozostawienie pewnych jednostek i grup poza głównym nurtem rozwoju społecznego, niemożność dostatecznego korzystania z ogólnego dorobku materialnego i kulturowego, pozbawienie lub ograniczenie

udziału w jego pomnażaniu, co jest równoznaczne z zablokowaniem realizacji kształtowanych w ciągu okresu rozwojowego celów, aspiracji i pragnień⁴.

Podążając w kierunku zdefiniowania podstawowej kategorii niniejszego tekstu, którą jest wykluczenie społeczne, warto opisać jeszcze jedno pojęcie – a mianowicie pojęcie stygmatyzacji. W szerokim rozumieniu odnosi się ono do postawy społecznej dezaprobaty, negatywnego odbioru określonej grupy ludzi ze względu na charakteryzujące tę grupę właściwości fizyczne lub psychiczne, styl życia, system wartości i inne atrybuty⁵.

Dokonana analiza powyższych pojęć, stanowi nie tylko wprowadzenie do zdefiniowania podstawowego pojęcia jakim jest wykluczenie społeczne, ale daje już także pewien ogólny, poprzez powtarzające się elementy, niezależny od pojęcia. Zdecydowanie zauważyć możemy, wskazywaną już we wstępie, dwoistość świata norm i wartości, które powodują, że pewne jednostki, a nawet całe grupy zaczynają funkcjonować na marginesie życia społecznego, tym samym tracąc dostęp do jego podstawowych dóbr. Wpływa to nie tylko na postrzeganie tych osób, ale także determinuje ich rozwój i budowanie habitusu społecznego. Kiedy myślimy o wykluczeniu społecznym, w literaturze przedmiotu napotykać na wielość definicji, podobnie jak i w przypadku poprzednich pojęć. Na potrzeby niniejszego opracowania, chciałabym sięgnąć po definicję zaczerpniętą z Raportu Komisji Europejskiej, w którym wykluczenie społeczne definiowane jest jako proces, w wyniku którego pewne osoby są wypychane na peryferie społeczeństwa. Utrudnia im to pełne uczestnictwo w życiu społecznym z powodu ubóstwa, braku podstawowych kompetencji i możliwości zdobywania kwalifikacji w ciągu życia lub z powodu dyskryminacji. Proces ten oddala ludzi od możliwości znalezienia pracy, uzyskania dochodu i wykształcenia, jak również od aktywności społecznej sieci i wspólnoty⁶.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy także przywołać definicję zawartą w Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski. W dokumencie tym czytamy, iż wykluczenie społeczne to brak lub ograniczenie możliwości uczestnictwa, wpływania i korzystania z podstawowych instytucji publicznych, rynków, które powinny być dostępne dla wszystkich, a w szczególności dla osób ubogich. Wykluczenie jest to także sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych

i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób⁷.

Dokonana analiza kluczowych pojęć, ukazujących całe spektrum obszarów niedostępnych dla jednostki, doprowadza nas do miejsca, w którym zasadne staje się postawienie pytania o społeczną powinność względem tych jednostek i grup oraz o rolę instytucji w procesie przeciwdziałania zjawisku i/lub pracy z osobami doświadczającymi wykluczenia społecznego. Na potrzeby niniejszego tekstu chciałabym skupić się na roli bibliotek i wspomaganiu procesu wsparcia poprzez czytelnictwo i budowanie kultury czytelnicznej. Moim zamiarem nie jest skoncentrowanie się na biblioterapii, a raczej ukazanie pewnego procesu wsparcia i budowania habitusu społecznego osób wykluczonych i wykluczanych.

WYZWANIA I POWINNOŚCI ŚRODOWISKA, CZYLI W DRODZE DO STAWANIA SIĘ HOMO LEGENS

Odwołując się do raportów i strategii Komisji Europejskiej, powinnością, która stoi przed edukatorami, instytucjami kultury to wdrażanie człowieka do procesu lifelong learningu, u którego podstaw leży wszechstronny rozwój człowieka we wszystkich aspektach. Założenia edukacji całościowej wykraczają poza ramy kształcenia formalnego, uwzględniając także aspekty kształcenia nieformalnego i okazjonalnego. Już w Raporcie Faure'a zwrócono uwagę na fakt, iż uczyć się należy być. Edukacja stanowi wyznacznik niwelowania nierówności społecznych i znoszenia barier oraz budowania tożsamości. Jednym z czynników, prowadzących do osiągnięcia tego celu jest zdobywanie tzw. basic skills przez każdego człowieka. Podstawową umiejętnością obok liczenia i pisania jest umiejętność czytania. Nic więc dziwnego, że w zdecydowanej większości państw europejskich wdrażane są polityki proczytelnicze.

Odnosząc się do roli bibliotek należy przeanalizować założenia zawarte w Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021-2025. W dokumencie tym odnajdujemy m.in. zapis, iż czytelnictwo to jedna z kompetencji kluczowych, która pozwala, w szerszej perspektywie, na budowanie tożsamości jednostki. Czytelnictwo jest aktywnością odzwierciedlającą osobiste nawyki i upodobania, kształtującą się w długim okresie, które – podobnie jak kapitał społeczny – w dużym stopniu współzależą od doświadczeń zdobytych

w relacjach między członkami rodziny, przyjaciółmi i znajomymi oraz kompetencjami nabywanymi w toku edukacji⁸.

Analiza zawartych w strategii zaleceń ukazuje nie tylko znaczenie kultury czytelnicznej, ale wskazuje także na powinność instytucjonalną w sytuacji kiedy środowisko najbliższe nie wypełnia powierzonych mu zadań i obowiązków. Kiedy zostają zaburzone procesy socjalizacji i wychowania. Z tego punktu widzenia bardzo ważny okazuje się kolejny zapis, z przytaczanego już Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa, w którym czytamy, że (...) *profil zbiorów udostępnianych w bibliotekach powinien odpowiadać potrzebom wynikającym ze struktury społecznej danej społeczności lokalnej, nawet jeżeli nie wszyscy jej członkowie korzystają z zasobów biblioteki (...). Działalność podstawowych placówek bibliotecznych nie może być podporządkowana wyłącznie najliczniejszym grupom czytelników korzystających z danej biblioteki. W równym stopniu muszą one dbać o interes osób niepełnosprawnych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym*⁹.

Jak widać strategia wspomagania rozwoju czytelnictwa mocno wykracza poza obszar instrumentalnego oddziaływania, albowiem czytelnictwo ma na celu nie tylko wspomaganie rozwoju zainteresowań, ale nade wszystko stanowi wsparcie w drodze do kształtowania osobowości, tożsamości i habitusu społecznego jednostki. Pojawia się potrzeba budowania kultury czytelnicznej, którą definiuje się jako integralny zespół zamiłowań, zainteresowań, nawyków, wiadomości, umiejętności i sprawności czytelnicznych, które umożliwiają najkorzystniejszy dla wszechstronnego rozwoju jej osobowości i twórczego funkcjonowania w społeczeństwie, kontakt jednostki ze słowem drukowanym¹⁰. Kulturę czytelniczną, zdaniem Jadwigi Andrzejewskiej, możemy rozpatrywać z dwóch perspektyw. W szerokim znaczeniu jest to ogół procesów i zjawisk związanych ze społecznym funkcjonowaniem książki i czasopism, natomiast w węższym – psychologicznym – możemy mówić o składniku osobowości, ukształtowanym pod wpływem różnych czynników w toku obcowania z przekazami piśmiennymi¹¹. Nie bez znaczenia są także, zaproponowane przez Marię Walentyńciewicz, podstawowe elementy kultury czytelnicznej, do których zaliczamy: systematyczny kontakt z książką, zamiłowanie w czytaniu, odpowiedni dobór lektury, umiejętność wartościowania, właściwą naukę czytania, umiejętność stosowania

wiedzy zaczerpniętej z książki, dążenie do posiadania własnego księgozbioru¹². Uzupełnieniem tych elementów są niewątpliwie, zaproponowane przez Alicję Baluch, potrzeby czytelnicze, do których zaliczamy: przyjemność czytania, potrzebę emocji, potrzebę wiedzy, potrzebę kombinowania i potrzebę marzeń¹³.

Powyżej opisane działania, w mojej ocenie, stanowią nie tylko trzon działalności wspomagającej rozwój jednostki, ale są to także niezbędne czynności, które musimy wykonać aby budować kulturę i wspomagać kształtowanie się Homo legens, na drodze do wspomagania jednostek wykluczonych. Czym/ kim jest więc Homo legens? Jest to jednostka czytająca, zwana również czytelnikiem. Słowem tym określamy osobę, która w danym momencie czyta tekst, ale również osobę, która czyta książki w ogóle. Fakt ten sprawia, że człowiek staje się uczestnikiem w procesie komunikacji za pomocą pisma, życia kulturalnego i intelektualnego¹⁴.

Działania wspierające osoby wykluczone społecznie winny także prowadzić do kreowania przestrzeni, w której możliwe jest przywracanie wartości bycia Homo legens. Oddziaływania, nie tylko terapeutyczne, podejmowane z wykorzystaniem m.in. biblioterapii jako formy pracy, powinny doprowadzić nie tylko do wytworzenia potrzeby czytania, ale nade wszystko do wzmocnienia lub zbudowania kompetencji czytelnicznych, które pozwolą, nie tylko na zapoznanie się z treściami, ale także pozwolą na przeżywanie i refleksyjne podejście do świata, w tym świata poznanego i zastanego. Jest to poważne wyzwanie szczególnie w odniesieniu do osób wykluczonych i wykluczających społecznie, osób marginalizowanych. Osoby te bowiem, nie zapominajmy, działają poza obszarem kultury instytucjonalnej, poza obszarem życia społecznego, stąd tak ważne wydaje się wychodzenie do środowiska z inicjatywami czytelnicznymi, społecznymi i kulturowymi, a świat książek wydaje się być idealny do pokonywania barier społecznych. Warto wspomnieć tu chociażby o działaniach realizowanych przez Ośrodek Czytelnictwa Osób Chorych i Niepełnosprawnych w Toruniu, który jest nie tylko częścią Książnicy Kopernikańskiej, ale nade wszystko jest miejscem kulturotwórczym, w którym osoby zagrożone wykluczeniem m.in. z powodu wieku i stanu zdrowia, mogą nie tylko obcować z literaturą, ale nade wszystko budować i poszerzać swoje horyzonty, a co najważniejsze przezwyciężać poczucie osamotnienia i odrzucenia. Warto wspomnieć też o projekcie Bibliotek

podwórkowych, zapoczątkowanym przez Józefa Wrzesińskiego. W projekcie tym odnaleźć możemy ideę street workingu, albowiem mamy tu do czynienia z działalnością w środowisku naturalnym dzieci, młodzieży, osób bezdomnych itd. To dzięki wyjściu do... możliwy staje się dialog i budowanie przestrzeni, która może zapoczątkować wychodzenie tych ludzi do... środowiska kultury instytucjonalnej.

Kończąc moje rozważania, raz jeszcze chciałabym podkreślić, że tekst ten miał na celu ukazanie pewnych tropów wartych dalszego zagłębienia i eksplorowania, szczególnie w dobie zmian zarówno społecznych, jak i zmian, które dotyczą preferencji czytelniczych. Sytuacja wydaje się być dynamiczna, albowiem mamy do czynienia z informatyzacją i cyfryzacją, także świata czytelniczego, a to paradoksalnie prowadzić może do pogłębienia się marginalizacji wielu grup odbiorców, stąd tak ważna wydaje się praca u podstaw, praca z człowiekiem i otwarcie się na dialog i analizę jego potrzeb.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Warto przywołać definicję Milesa Tinkera, według którego czytanie polega na rozpoznawaniu drukowanych lub pisanych symboli, służących jako bodźce do przywoływania znaczeń nagromadzonych dzięki wcześniejszym doświadczeniom życiowym i tworzeniu nowych znaczeń drogą manipulowania pojęciami, które czytelnikowi są już znane. Uzyskane tą drogą znaczenia są organizowane w procesy myślowe dostosowane do celów przyświecających czytelnikowi. Taka organizacja prowadzi do zmodyfikowania myślenia i/lub zachowania, przy czym dokonuje się to na rozwoju osobniczym lub społecznym¹⁵.

Relacje między człowiekiem a słowem pisanim bądź utrwalonym na określonym nośniku mają charakter złożony i wieloaspektowy. Obejmują one procesy natury społecznej, psychicznej, komunikacyjnej i literackiej. Czytelnictwo oraz kultura czytelnicza odgrywają istotną rolę w życiu ludzi niezależnie od wieku¹⁶.

W wstępie swojego tekstu sygnalizowałam konieczność pracy w oparciu o 3 metafory, w odniesieniu do osób zagrożonych wykluczeniem lub wykluczonych. Metafory te odnoszą się bezpośrednio do pracy z książką jako medium. W pierwszej z metafor książka staje się zwierciadłem, w którym

osoby te mogą się nie tylko przeglądać ale także dokonywać wglądu w siebie poprzez losy bohatera. W drugiej metaforze mówimy o książce jako przewodniku – celem nie jest ukazanie gotowych rozwiązań, ale wskazanie kierunków, które pomogą odnaleźć w sobie siły witalne do pokonywania kryzysów. Tylko takie podejście wzmacniające sprawi, że człowiek odnajdzie w sobie siłę do zmiany. I wreszcie ostatnia z metafor to bycie kronikarzem – jest to najwyższy poziom mierzenia się z własnym życiem i losem za sprawą wyboru perspektywy opisu w pierwszej bądź trzeciej osobie tego, co nas dotyka i spotyka. Opis ten odnajdujemy także jako ślady kulturowe w książkach i książki te, stanowiące rodzaj pamiętnika, stają się przyczynkiem do postawienia sobie pytania kim jestem? i dokąd zmierzam?, a to leży u podstaw każdej książki, z którą decydujemy się podróżować przez życie.

Niezależnie od przyjętej strategii, realizowanej metafory, warto pamiętać o słowach Roberta Escarpita, który powiedział, że czytanie – to jedna z bram do wolności.

Dr Monika Kamper-Kubańska

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych we Wrocławku

PRZYPISY

- 1 NOWAK, A. *Zagrożenie wykluczeniem społecznym kobiet niepełnosprawnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012, s. 18.
- 2 Tamże, s. 19.
- 3 Tamże.
- 4 Tamże, s. 20.
- 5 JACKOWSKA, E. Stygmatyzacja i wykluczenie społeczne osób chorujących na schizofrenię – przegląd badań i mechanizmy psychologiczne. *Psychiatria Polska* 2009, t. XLIII, nr 6, s. 656.
- 6 NOWAK, s. 23.
- 7 Tamże.
- 8 Program wieloletni. Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021-2025, s. 8.
- 9 Tamże, s. 23.
- 10 WIEK, A. Kształtowanie kultury czytelniczej: rola biblioteki. *Biblioteka i Edukacja* 10 (2016), s. 47.
- 11 Tamże, s. 48.
- 12 Tamże.
- 13 Tamże, s. 48-49.
- 14 ŻURAW, M. Homo legens – gatunek zagrożony?, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia*, Vol. XXXV, 1(2017), s. 157.
- 15 Tamże, s. 158.
- 16 Tamże.

MARTYNA DESZCZYŃSKA

Rozprowadzanie i sprzedaż druków przez księży misjonarzy warszawskich w latach 1809-1812

Fot. www.warszawa1939.pl

Badacz dziejów stołecznych księgozbiorów może natrafić w Archiwum Archidiecejalnym Warszawskim na małe, oprawne w błękitny papier kajećki z adnotacją „Akta X. Misjonarzy. Wykaz kupionych i sprzedanych książek 1808-1812”. Wchodzi on w skład większego poszytu pt. „Książki do innych domów posłane z Warszawy” i znajduje się w zespole archiwalnym „Książki Misjonarzy”. Obejmuje on pozostałości akt warszawskiego Zgromadzenia Misjonarzy przy Kościele św. Krzyża. Notatniczek liczy zaledwie 19 stron¹. Jest on świadectwem ożywionej praktyki gromadzenia i uzupełniania księgozbiorów oraz wymiany nowości księgarskich, a także brania w komis książki wydrukowanych w innych oficynach w okresie Księstwa Warszawskiego. Zawiera notatki o różnym stopniu czytelności, wiele przekreśleń, nawiasów (dla oznaczenia spraw już załatwionych). Ukazuje biblioteczno-edytorско-handlową działalność misjonarzy od strony praktycznej, a więc jakie książki były zbywane, wymieniane, po jakich cenach, i jakich oczekiwano należności i – co istotne – prezentuje liczbę przesyłanych egzemplarzy.

Zakon misjonarski (*Congregatio Presbiterorum Saecularium Missionis*), założony przez św. Wincen-tego a Paulo w 1625 r., działał w Polsce od 1651 r. Zajmował się prowadzeniem dwóch typów seminariów – dla kleru diecezjalnego tzw. *seminarium externum*, i dla własnych kadr – *seminarium internum* oraz prowadzeniem misji ludowych. Placówki

edukacyjne musiały być dobrze wyposażone w materiały dydaktyczne. Znaczenie siedziby warszawskiej misjonarzy było tym większe, że mieścił się tu zarząd polskiej prowincji Zgromadzenia. Wizytator (czyli przełożony prowincji) był jednocześnie wizytatorem generalnym, czyli zwierzchnikiem wszystkich prowincji na ziemiach polskich, superiorom domu św. Krzyża i proboszczem tutejszej parafii. Ta zaś, największa w stolicy (około 10 tys. wiernych) była miejscem wielu uroczystości narodowych i kościelnych. W omawianym okresie (1808-1812) na ziemiach polskich istniały trzy prowincje zakonu: polska, litewska i nowoutworzona galicyjska). Polska prowincja liczyła 11 placówek w: Chełmnie, Gnieźnie, Lublinie, Łowiczu, Mławie, Płocku, Poznaniu, Tykocinie, Warszawie, w miejscowości św. Wojciech koło Gdańska, Włocławku. Analizowane źródło mówi najczęściej właśnie o wymianie książek pomiędzy domem św. Krzyża a pozostałymi domami. W 1808 r. na obszarze prowincji polskiej liczone 58 zakonników, 22 braci i 20 kleryków (ci byli tylko u św. Krzyża w Warszawie)². W prowincji litewskiej istniało 21 domów zakonnych (16 w miastach, w tym największe w Wilnie i Żytomierzu, i 5 usytuowanych na wsi)³ z nieco większą liczbą zakonników.

Ponadto przy domu świętokrzyskim funkcjonowała od 1780 r. profesjonalna drukarnia, tłocząca także dzieła o tematyce świeckiej, podręczniki, w tym także elementarze dla dziewcząt, co było fenomenem w Europie Środkowej⁴. Drukarnia,

po przerwie związanej z zawieruchą rozbiorów, trudnościami ze strony zaborcy pruskiego, u którego misjonarze nie cieszyli się łaskami, wznowiła działalność w 1810 r.

Temat niżej podjęty stanowi część dziejów nie tylko zakonu i Kościoła, ale i kultury umysłowej stolicy nowo odtworzonej państwowości polskiej. Wysyłka książek pomiędzy prowincjami odbywała się w ograniczonym przynależnością zakonną kręgu osób oraz ich świeckich współpracowników. Misjonarzami, oprócz zadań duszpasterskich i intelektualnych, kierowała chęć wydobycia zgromadzenia z kłopotów materialnych i podniesienie rentowności drukarni i zapewnienie zbytu na jej druki. Przyczyniało się to do podtrzymania kontaktów pomiędzy prowincjami odciętymi kordami zaborów. Warunki nie były łatwe – poczta zawodziła, przesyłki były cenzurowane i często gubiły się. Obieg ten odbywał się w czasie wojennym, przy wielkiej reorganizacji, związanej z przemaszami i zakwaterowywaniem wojsk w obiektach zakonnych, przygotowaniem do wojny z Austrią w 1809 r. i do kampanii 1812 r. przeciw Rosji.

Warto przyrzeć się dystrybucji, polityce zakupów i wymianie książek przez misjonarzy ze względu na wkład ich wspólnoty w prace edukacyjne oraz edytorskie okresu oświecenia. Czy w nowych warunkach kontynuowano dawne wzorce? Zakonnicy św. Wincentego mieli na niwie edytorsko-bibliotecznej wielkie osiągnięcia już za czasów wizytatora prowincji polskiej ks. Mikołaja Siemińskiego (Siemieńskiego), wizytatora w latach 1774-1788. Sprowadził on z Chełmna wyposażenie drukarni i zadbał o jej rozwój. Zainicjował współpracę z Komisją Edukacji Narodowej w celu druku podręczników i prac z literatury pięknej⁵. Dość powiedzieć, że biblioteka misjonarska za jego rządów wzrosła do 12 tys. woluminów⁶. Jego następcą, ks. Sebastian Woliński (1743-1811), po ustąpieniu z urzędu wizytatora w 1796 r. zajmował się biblioteką misjonarską⁷. Następny wizytator, ks. Józef Jakubowski (1743-1814), wojskowy i profesor Korpusu Kadetów, autor prac o artylerii, tłumacz dzieł francuskich był postacią wybitną. Będąc już duchownym, wziął udział w obronie Warszawy w 1794 r. Był też wizytatorem generalnym, a przez lat osiemnaście zarządzał prowincją polską. Zakupił wiele dzieł teologicznych z Francji, a także pozyskał darowizny książek po zmarłych konfratrach i innych duchownych, takich jak Krzysztof Żórawski – kanonik warszawski i sekretarz Prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego czy ks. Jędrzej

Ksiądz Józef Jakubowski w obozie Kościuszki pod Warszawą w 1794 r.
 Fot. www.wikipedia.org

Kitowicz⁸ oraz darczyńcach świeckich, jak hrabina Gabriela Zabiellowa.

W omawianym źródle pierwsza adnotacja (20 XII 1809 r.) mówi o wysyłce książek do Chełmna. Adresatem był ks. Franciszek Weinreich, przełożony tamtejszego seminarium. Wysłano 8 pozycji z literatury pięknej, podręcznik do fizyki i dzieła religijne⁹. Płatność uzyskano już po miesiącu. Weinreich był przełożonym Akademii Chełmińskiej i rektorem tamtejszego seminarium, cenionym pedagogiem, członkiem dozoru szkoły wydziałowej przedrozbiorowej Polski. Wykładał teologię, geografę, fizykę i geometrię¹⁰. Zważywszy, że drukarnia wznowiła działalność w – jak wspomniano w 1810 r. – musiały to być druki stokowe i komisowe.

Niespełna miesiąc później wysłano – nie udało się ustalić do którego domu – 9 egzemplarzy dzieła teologicznego Andrzeja Pohla (t. 1), przełożonego prowincji litewskiej misjonarzy, autora katechizmów i wykładowcy Uniwersytetu Wileńskiego. Choć podręcznik był nowoczesny w treści, to rozchodził się wolno, gdyż napisany po łacinie, był trudny w odbiorze dla duchownych ówczesnie kształconych¹¹. Innym poczytnym autorem był pijar ks. Szymon Bielski (1745-1825). Wysłano w tejże przesyłce 9 egzemplarzy jego *Historii Kościoła...*¹². Dzieło to, choć nie w pełni oryginal-

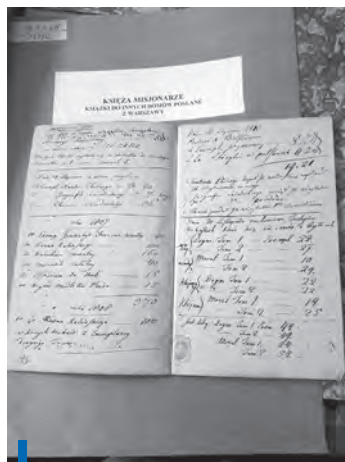
ne, mimo to, a może właśnie dlatego cieszyły się uznaniem. Bielski wplótł w tłumaczenie dużo uwag i przypisów odnoszących się do spraw polskich. Ponadto pracę tę wysłano wkrótce i do Łowicza.

Poznańska i gnieźnieńska placówka misjonarzy były odbiorcami prac teologicznych Pohla (25 I 1810 r.), z tym że było to aż po 10 egzemplarzy, a następnie kolejne 10 egzemplarzy wysłano tam we wrześniu tego roku wraz z taką liczbą *Historię* Bielskiego. Ponadto pod koniec roku oba dzieła powędrowały do Wielkopolski w liczbie 13 sztuk pracy każde. Wynika z tego, że drukarnia warszawska dostarczała książki do placówek w byłym zaborze pruskim. Być może samemu wizytatorowi Jakubowskiemu, który w latach 1795-1796 był rektorem seminarium gnieźnieńskiego¹³ zależało na uposażeniu tamtejszych bibliotek zakonnych i rozprowadzeniu produkcji na tamtych obszarach. Ponownie do Poznania wysłano (28 X 1810 r.) aż 25 sztuk „Zasad wymowy”¹⁴.

Do Poznania powędrował też bliżej nieokreślony dykcyonarz niemiecko-polski, wysłany tam w czerwcu – nie jest pewne czy 1810, czy 1811 r.¹⁵ Poznańscy zakonnicy widać zdołali rozprowadzić wszystko, gdyż odebrali pod koniec roku kolejnych 11 egzemplarzy teologii ks. Pohla, i 8 *Historii...* Bielskiego¹⁶. W tym samym czasie wizytator wysłał 16 egzemplarzy ww. dzieła teologicznego Pohla do placówki w Łowiczu.

Wiemy także o ponownej wysyłce do domu w Chełmnie. Wydaje się, że w świetle stopniowego wygaszania działalności tamtejszych misjonarzy

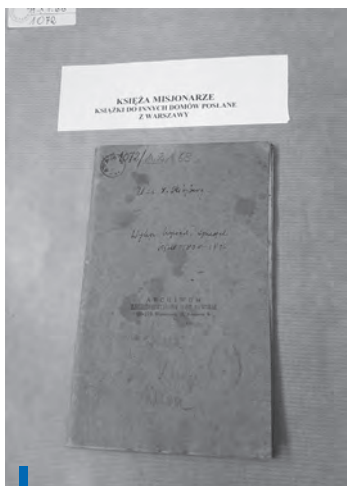
poprzez np. likwidację w 1808 r. Akademii Chełmińskiej (istniejącej od XVII w.), książki tam przekazywane trafiły w ręce prywatnie zakonników, wykładowców seminarium chełmińskiego, prowadzonego jeszcze do 1822 r.¹⁷ Odbiorcą w Chełmnie był ks. Teodor Borysiewicz. Przesłano tam dzieła teologiczne i 15 egzemplarzy innych prac religijnych, a także kilka brewiarzy¹⁸. Ślano dzieła mówców kościelnych, popularnych w czasach stanisławowskich, zwłaszcza współbracia zakonnych, jak choćby kazania poety i mówcy, misjonarza Michała Franciszka Karpowicza

Fot. Wykazy książek wysłanych

(1744-1803), wykładowcy w Wilnie i pierwszego biskupa wigierskiego¹⁹. Były one z powodzeniem wznawiane i rozprowadzane – mimo wielu wątków patriotyczno-obywatelskich w nich zawartych²⁰. W tym wypadku przekazano ich pełne wydanie. Borysiewicz prosił o przesłanie kolejnych tomów prac Pohla i Karpowicza oraz dziełka pt. *Obowiązki osób stanu duchownego*²¹. Następnie pojawiło się zapotrzebowanie na zbiory kazań duchownych francuskich i na dzieło ks. Teodora Ostrowskiego (1750-1802). Był on pijarem, teologiem, wykładowcą *Collegium Regium*, twórcą popularnych gazet pisanych oraz indeksu do *Voluminów Legum*. Jego pracę oznaczono w źródle terminem: „Historia”. Chodzi tu o pierwszą polską syntezę dziejów Kościoła Rzymskokatolickiego, grekokatolickiego, prawosławnego i wyznań protestanckich na ziemiach Rzeczypospolitej²².

Drukarz świecki, Franciszek Szczepański z Dubna²³ przysłał misjonarzom warszawskim

Fot. Wykazy książek wysłanych

wytwory swej tłoczni – po cztery egzemplarze gramatyki hebrajskiej i greckiej²⁴. Szczepański 23 X 1809 r. zostawił w komis misjonarzom aż 9 tytułów komedii różnych autorów (w sumie 25 woluminów). Były to m.in. adaptacje pióra Wojciecha Bogusławskiego, np. *Henryk IV na łowach*²⁵. Szczepański dostarczył też dzieła dramaturga i agenta rosyjskiego Augusta Kotzebue w dwóch tomach, oraz zawsze chodliwy *Zbiór nazwisk szlachty*²⁶ autorstwa Piotra Małachowskiego. Wątpliwe, by wszystkie te egzemplarze przeznaczone były do biblioteki seminaryjnej warszawskiej, prawdopodobnie rozprowadzono je wśród zakonników, zasilając ich prywatne księgozbiory oraz księgozbiory osób zaprzyjaźnionych, darczyńców etc., lub, co najwyżej, najpoważniejsze z nich trafiały do innych domów zakonnych lub były przeznaczane do wolnej sprzedaży²⁷.

Praktyka powierzania przez inne osoby ksiązek w komis misjonarzom była korzystna, gdy zawodziły inne formy rozpowszechniania. Książki Onufry Kopczyński dał do sprzedania zakonnikom 5 egzemplarzy dwutomowego wydania [niezidentyfikowanego] modlitewnika oraz tyleż egzemplarzy Nowego Testamentu w jednym tomie²⁸. Pojawia się w źródle także wzmianka z sierpnia 1809 r. o syntetycznej, przyrodoznawczej pracy lekarza i wykładowcy Uniwersytetu Wileńskiego Jędrzeja Śniadeckiego – *Teorii jestestw organicznych*²⁹. Ponadto mówi się o przesłaniu *Kodeksu Napoleona*³⁰ w przekładzie ks. Franciszka Ksawerego Szaniawskiego (1768-1830), wykładowcy prawa w Szkole Prawa Księstwa Warszawskiego oraz pracy lekarza (protomedyka) wojsk Księstwa, Włocha Michała Anioła Bergonzoniego (1748-1819)³¹. Pozycję tę powierzył im Józef Szczepański³². Praca medyczna w zbiorach misjonarskich uznana została za potrzebną, zwłaszcza, że sami zakonnicy prowadzili szpitale, a siostry miłosierdzia – ochronki w Warszawie i Wilnie.

Wysyłkę do Wilna, kolejnego miejsca przeznaczenia książek rozpoczęto w 1808 r. Wysłano pracę *O litewskich i polskich prawach* Tadeusza Czackiego, *Nauki chrześcijańskie katechizmowe* ks. Tomasa Grodzickiego, kazania niejakiego ks. Girarda³³ i pracę Ostrowskiego oraz *Prawo polityczne narodu polskiego* Wincentego Skrzetuskiego (1745-1791) prawnika, pedagoga i historyka. Skrzetuski był adaptatorem myśli francuskiego filozofa Gabriela Maably'ego. *Prawo polityczne...* ukazywało się w latach 1782-1784 i miało doniosłe znaczenie dla obozu reform I Rzeczypospolitej³⁴. Bezproblemowe krą-

żenie pomiędzy Księstwem a zaborem rosyjskim tej ważnej książki stanowi ciekawy przyczynek do działalności cenzury carskiej w tym okresie. Były też przedmiotem wymiany *Kazania...* Karpowicza i wizytatora Jakubowskiego oraz katechizm tłumaczony z francuskiego i zawsze chętnie wityany przez publiczność *Kalendarz stoletni*, a także gramatyka łacińska. Wszystkie te tytuły figurowały w spisie jako pozycje po jednym egzemplarzu. W następnym roku wysłano kilka podręczników do fizyki i wymowy, 10 egzemplarzy kazań Jakubowskiego, oraz 2 *Historii Kościoła...* Bielskiego.

Drukarnie wileńskie przysłały misjonarzom warszawskim aż 10 egzemplarzy gramatyki francuskiej François Wailly³⁵. Oznaczać to może zapotrzebowanie nań, ze względu na nowe warunki polityczne – konieczne zwiększenie liczby nauczycieli języka francuskiego. Ponadto napływała literatura religijna – *Kazania* ks. Gwilełma Kalińskiego (1747-1789), wykładowcy w Warszawie i Wilnie³⁶, *Katechizm moralny*, mszalik żałobny, *Wybór modlitw Piusa VI*³⁷. Druk tej pozycji nie jest również oczywisty – z punktu widzenia Rosji papiestwo i dotyczące go publikacje nie cieszyły się przychylnością cenzorską, a publikacje o represjonowanym przez rewolucyjną Francję Piusie VI na pewno nie podobałyby się władzom Księstwa. Rok później zaś następne 10 egz. kazań ks. Kalińskiego trafiło do Warszawy.

W lipcu 1809 r., a więc w trakcie trwania wojny z Austrią, przybyło z Wilna po 50 egzemplarzy teologicznego dzieła Pohla, w grudniu tego roku dalsze 200 woluminów tegoż (na bibule i papierze niebieskim). Przy czym egzemplarze na gorszym papierze („bibulastym”) wyszczególniono w tej przesyłce. Dom misjonarzy wileńskich czy też inny tamtejszy wydawca przysłał do Warszawy do sprzedania aż 30 woluminów *Kazań* Kalińskiego, *Historii...* Bielskiego (15), książek z zakresu patologii i hermeneutyki biblijnej nieznanych autorów, *Logiki* Étienne'a Bonnota de Condillaca³⁸ (25) oraz ok. 200 egzemplarzy lżejszej literatury – *Czekino*, *Berenika* Jeana Baptiste'a Racina³⁹.

Do Wilna zaś nieco wcześniej (30 X 1809 r.) posłano książki do fizyki, wymowy, kazania wizytatora Jakubowskiego (10) w sumie ponad 20 woluminów i 4 tytuły. Zapis ten potwierdza informację wcześniejszą, że już w 1808 r. posłano tam ww. prace Czackiego, Ostrowskiego i Skrzetuskiego⁴⁰. Ślady popularności *Historii Kościoła...* Bielskiego odnajdujemy i w 1810 r., gdy autor źródła stwierdził, że pobrał od pijarów aż 50 egzemplarzy tego

dzieła i sprzedano je z zyskiem 50 zł od sumy zakupu (175 zł)⁴¹.

Krążyły także dzieła braci Śniadeckich – z Wilna przysłano do Warszawy w początkach 1810 r. ponad 20 egzemplarzy *Geografii*⁴² Jana Śniadeckiego i prace jego brata Jędrzeja, takie jak określona ogólnie w źródłach *Chemia*⁴³ oraz 12 egzemplarzy tegoż autora *Nauki chirurgii*. Co ciekawe, znajdujemy informację, że tę *Geografię* Śniadeckiego zakupił sam wizytator ks. Józef Jakubowski – nadal widać hołdujący zainteresowaniom przedmiotami przyrodniczymi i ścisłymi. Sprzedawała się także *Chemia* (zakupiona przez niejakiego pana Nowickiego), zaś podręcznik dla chirurgów kupił misjonarz, ks. Woliński⁴⁴. Przy czym ks. Jakubowskiemu bardzo zależało na krążeniu dzieł i ich wymianie oraz zapewnieniu placówce należnego z ich sprzedaży i produkcji zysku, gdyż pośredniczył w niektórych transakcjach (osobiście sprzedał *Geografię* i *Chemię* Śniadeckiego). Najtrudniej „schodziły” opasłe tomy wspomnianej *Teologii* dwóch rodzajów (na papierze klejowym i ze znakami wodnymi), których do listopada 1810 r. ponad 180 *in crudo* leżało w magazynie oficyny misjonarskiej⁴⁵. W związku z polityką władz Księstwa wobec zakonów, a mianowicie ich kasatami oraz wcześniejszymi likwidacjami tychże na obszarze zaboru pruskiego zbyt na tę produkcję znacząco się zmniejszył. Wydaje się, że tak duże przesyłki dzieł teologicznych, i dotyczących historii Kościoła, składają zrozumiałe w środowisku zakonnym i w trudnych dla niego czasach, były pod szczególną pieczę Jakubowskiego. Chciał on prawdopodobnie wyposażyć wszystkich kleryków i księży w tę publikację, co było całkowicie zgodne z polityką władz zakonnych, a także nie kłóciło się z polityką władz Księstwa, by duchowni, nauczający cy wiernych, dobrze znali swoje „rzemiosło”.

Opisywano także destrukty, przeważnie takie, w których brakowało pierwszej strony, strony tytułowej, rycin lub – w przypadku słowników – pominięto przy zszywaniu całości hasła na jedną literę⁴⁶. Dalsze notatki stają się zbyt enigmatyczne lub mało czytelne. Dotyczą sum należnych i operują skrótami.

Powyższe dane prowadzą do następujących wniosków: niewielka, kilkusobowa grupa warszawskich misjonarzy, oddelegowana do pracy w drukarni, zajmowała się sprzedażą setek, jeśli nie tysięcy egzemplarzy i co najmniej kilkudziesięciu tytułów dzieł z różnych dziedzin wiedzy. Jakubowski, mający pieczę nad działalnością prowincji, włączał się w tę aktywność. Być może pomagał mu ks. Woliński. Większość rozprowadzanej produkcji wydawniczej to dzieła teologiczne, homiletyczne, brewiarze, podręczniki. Ponadto, występuje całkiem liczna kategoria prac historycznych (Czacki) bądź z zakresu historii kościoła (Bielski, Ostrowski), filozofii (Condillac, Jan Śniadecki), przyrodoznawstwa (Jędrzej Śniadecki), prawa (Ostrowski, Skrzetuski, Szaniawski) i filologii (gramatyki, słowniki). Ponadto misjonarze rozprowadzają dane w komis lub powierzone przez właścicieli nakładców druki z zakresu literatury pięknej – głównie lekkie komedie, dramaty autorów polskich (Bogusławski, Dmuszewski) i cudzoziemców (Racine) oraz kalendarze i prace heraldyczne (Małachowski). Przedmiotem wymiany jest produkcja wydawnicza oficyn świeckich (Franciszka Szczepańskiego, Michała Grölla). Być może po licytacji zasobów księgarni Grölla w 1806 r. misjonarze weszli w posiadanie jakiejś części jego produkcji. Przy tym obracają także drukami z oficyn zakonnych – własnej produkcji z lat poprzednich, drukami dominikanów z Łucka i pijarów z Warszawy oraz z innych ośrodków. Nie można oczywiście skali tej działalności zestawiać np. ze współczesnym drukarstwem oficyn świeckich tego okresu, np. Macieja Szczepańskiego w latach 1795-1825. Dodajmy wszakże, że i one przeżywały wówczas kryzys. Wszak do lat poprzedzających Księstwo Warszawskie upadła drukarnia Grölla i Fryderyka Netto oraz rodziny Lebrun⁴⁷. Przecież w 1806 r. zawiesili działalność Franciszek Ksawery Dmochowski i Tadeusz Mostowski. Wydaje się, że mimo niestabilnych, „wojennych” warunków, i zwykłych dla tego czasu trudności organizacyjnych misjonarzom udało się nie tylko wznowić pracę drukarni, stopniowo upłynniać będące na składzie książki, ale także zaopatrywać inne placówki w potrzebną im literaturę teologiczną, filologiczną i historyczną oraz prowadzić wymianę nowości wydawniczych z zakresu nauk przyrodniczych i filozoficznych pomiędzy zaborami.

Dr hab. Martyna Deszczyńska
Biblioteka Narodowa
Instytut Książki i Czytelnictwa

PRZYPISY

- 1 Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie [dalej AAW], Księga misjonarze. Książki do innych do-

- mów posłane z Warszawy. [Akta dissoluta Biblioteki domu św. Krzyża?]. Wykaz kupionych i sprzedanych książek 1808-1812, sygn. 1072. Paginacja archiwalna, prowadzona co drugą stronę, urywa się przy numerze 4, stąd dalej będę stosować własną paginację, oznaczoną w nawiasie.
- ² ROSPOND, S. Prowincja polska w okresie niewoli narodowej (1796-1864). W: *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, red. Stanisław Rospond, t. 1, Kraków 2001, s. 137.
 - ³ Gach, P. P. *Struktury i działalność duszpasterska zakonów męskich na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1773-1914*, Lublin 1999, s. 67. Dane podawane przez tego autora dla zaboru rosyjskiego pochodzą z 1825 r.
 - ⁴ KRAUZE-KARPIŃSKA, J. Warszawska drukarnia księży misjonarzy w Księdze przychodów i wydatków 1780-1839. W: *Księga pamiątkowa. Kościół Św. Krzyża w Warszawie w trzecieście rocznicę konsekracji 1696-1996*, red. Tomasz Chachulski, Warszawa 1996, s. 59. Autorka nie wymienia źródła, które tu omawiam, aczkolwiek publikacja jej dotyczy dziejów drukarni, a nie dystrybucji druków.
 - ⁵ SCHLETZ C. M., A. *Współpraca misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej (1773-1794). Przyczynki do historii kultury i oświaty w Polsce*, Kraków 1946, s. 46-54.
 - ⁶ Tegoż, Józef Jakubowski, *żołnierz i kapłan (1743-1814)*, Oświęcim 2016 [na podst. wydania z 1945], s. 63. Biblioteka zawierała dzieła Ojców Kościoła i stare druki.
 - ⁷ Woliński Sebastian. W: *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (21651d-2001)*, t., II-1 *Biografie*, red. Jan Dukała CM, Kraków 2001, s. 525.
 - ⁸ JANIK, M. O życiu księdza Kitowicza. W: *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, wstęp i objaśnienia Michał Janik, Kraków 1925, s. X. Kitowicz utrzymywał stosunki z ks. Wolińskim, byłym wizytatorem misjonarzy (1788-1796). Janik podaje jednak błędnie imię Wolińskiego jako Teofil.
 - ⁹ AAW, sygn. 1072, k. 1 [1].
 - ¹⁰ ORACKI, T. Weinreich Franciszek. W: *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. II L-Ż, Olsztyn 1988, s. 204.
 - ¹¹ Chodzi o pracę: *Institutiones Theologiae Moralis Ad Usum Ecclesiasticorum Impressae*, t. 1., (Wilno 1809); *Institutiones Theologiae Dogmatica Ab Illustri Admorum Reverendo Domino Andrea Pohl [...] Conscripte Et Ad Usum, atque Commodum Ecclesiasticorum Virorum Typis Impressae*, t. 2., (Wilno 1809).
 - ¹² Tytuł pracy Bielskiego: *Historia Kościoła powszechnego z dzieła Francuzkiego zebrana i do czasów naszych doprowadzona*, (Warszawa 1809). Cenzorem kościelnym był ks. Jakubowski. Zob. <https://polona.pl/item/historya-kościola-powszechnego-z-dziela-frzebrana-i-do-czasow-naszch-doprowadzona>, OTgwNzg4MjY/10/#info:metadata
 - ¹³ SCHLETZ CM, A., SKRZYŃSKI CM, S., DUKAŁA CM, J., Jakubowski Józef. W: *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (21651d-2001)*, t., II-1 *Biografie*, red. Jan Dukała CM, Kraków 2001, s. 231.
 - ¹⁴ AAW, sygn. 1072, k. [5]. Tu informacja, że Jakubowski był odbiorcą części dzieł teologicznych. *Zasady wymowy świętej; objaśnione przykładami wyczerpionemi osobliwie z pisma świętego, z ojców świętych i z innych najsławniejszych krasomówców chrześcijańskich* – to praca Francusa Jeana Baptiste'a Antoine'a Hedouin, (Paryż 1788), a przetłumaczone przez Jakubowskiego i wydrukowane przez misjonarzy w 1809 r.
 - ¹⁵ AAW, sygn. 1072, k. nlb. [5].
 - ¹⁶ Tamże, k. 3 [7].
 - ¹⁷ ROSPOND, S. dz. cyt., s. 156.
 - ¹⁸ AAW, sygn. 1072, k. 2 [3], k. 2[4].
 - ¹⁹ KARPOWICZ, M. F. wykładawca teologii w Krakowie i Wilnie, był członkiem Rady Narodowej Litewskiej w powstaniu kościuszkowskim i autorem ponad czterdziestu kazań patriotycznych. Druk jego kazań jednak nie spotkał się z kontrakcją cenzury. Dzieła zbiorowe wyszły w Krakowie (3 tomy, 1806). Misjonarzom pewnie chodziło o *Kazania i inne dzieła*, t. 1-3. *Edycja nowa i zupełna*, (Warszawa 1807-1808); t. 1: *Kazania postne*; t. 2-3: *Kazania niedzielne*.
 - ²⁰ ŚLUSARSKA, M. Kto był „Skargą XVIII wieku?": kaznodziejstwo polityczne czasów stanisławowskich o miłości ojczyzny. W: *Kazanie a literatura dawniej i dzisiaj*, red. Jakub Jurkowski, Jerzy Sikora, Warszawa 2017, s. 157-186. ISBN 978-83-8090-384-5.
 - ²¹ Chodzi o publikację anonimową: *Obowiązki osób stanu duchownego*, cz. 1 (Łowicz 1793).
 - ²² Praca Ostrowskiego to: *Dzieje y prawa Kościoła polskiego... krótko zebrane* (Warszawa 1793), t. 1: *Dzieje i prawa Kościoła łacińsko-polskiego*; t. 2: *Dzieje i prawa Kościoła łacińsko-polskiego*; t. 3: *Dzieje y prawa Koscołów Dyssydentckich y Dzieje i prawa Kościoła Greckiego*.
 - ²³ Wymieniony przez Estreichera jako wydawca i drukarz własnych katalogów. Działał na pewno do 1816 r. Nie wymienia go *Słownik Pracowników Książki Polskiej*.
 - ²⁴ AAW, sygn. 1072, k. nlb. [5].
 - ²⁵ Inne utwory dramatyczne to: *Bracia niezgodni, Hiszpanie w Peru, Nieszczęśliwi, Korsykanie, Wstyd fałszywy, Pokrewieństwa, Trzpiot*.
 - ²⁶ Chodzi o: *Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów własnych familiom zostającym w Królestwie Polskim i Wielkiem Xięstwie Litewskim przez urodzonego Piotra Nałęcza Małachowskiego ułożony*, Łuck 1790 [druk dominikański].
 - ²⁷ AAW, sygn. 1072, k. nlb. [9].

- ²⁸ Tamże, k. nlb. [10]. Wzmianka z 1 VIII 1809 r.
- ²⁹ Tamże. Chodzi o: *Teoria jestestw organicznych* (t. I, Warszawa 1804, t. II, Wilno 1811). Praca ta zawiera koncepcję, wg której materię ożywioną charakteryzuje skłonność do ciągłej przemiany. *Teorię* misjonarze chętnie kupowali do swych zbiorów nowości z nauk przyrodniczych.
- ³⁰ Chodzi o: *Kodex Napoleona z przypisami: xiąg trzy*, (Warszawa 1811); [druk pijarski].
- ³¹ Praca Bergonzoniego to: *Lublin podług ustaw medyki uważany w Iedney DySSERTacyi*, (Lublin 1782).
- ³² AAW, sygn. 1072, k. 3 [6].
- ³³ Chodzi o: *Nauki chrześcijańskie katechizmowe z różnych pism gruntownych zebrane w kościele parafialnym warszawskim, pod tytułem Świętego Andrzeja miane, przez..., proboszcza tegoż kościoła*, cz. 1-2, (Warszawa 1799); [druk pijarski]; *Nauki czyli Kazanie na parafii X. Girarda Plebana de St. Loup z francuzkiego polski ięzyk przełożone przez X. Wacława Piaseckiego, S.P.*, t. 1-2 (Warszawa 1783).
- ³⁴ ORGANIŚCIAK, W. Wincenty Skrzetuski o potrzebie oraz zmianach w prawie i ustroju doby staniśławowskiej. *Zeszyty Prawnicze UKSW*, t. 11, z. 4 (2011), s. 286.
- ³⁵ Był to podręcznik: F. Vailly, *Abrégé de la grammaire française de M. de Vailly: przez X. Kajetana Kamieńskiego S. P.*, Warszawa 1792.
- ³⁶ G. Kaliński był popularnym mówcą i profesorem teologii moralnej w Akademii Wileńskiej. Jego *Kazania y mowy*, ukazały się w drukarni misjonarzy w Wilnie (1805) i Krakowie (1808).
- ³⁷ Chodzi o: *Wybór modlitw od s. p. Piusa VI Papieża wyłożonych* (Warszawa 1810). Pius VI zmarł na wygnaniu w 1799 r., po morderczej ewakuacji z Państwa Kościelnego, zajętego przez wojska rewolucyjnej Francji. Dzieło to jest apokryfem.
- ³⁸ Condillac – filozof, sensualista, autor m.in. dzieła pt. *Logika czyli pierwsze zasady Sztuki myślenia: dzieło elementarne dla szkół publicznych*, przeł. Jan Znosko, (Wilno 1808); [druk. Diecezjalna Misjonarzy].
- ³⁹ AAW, sygn. 1072 s. nlb. 11. Udało się ustalić tytuł nst. *Czekina albo cnotliwa panienka*, Warszawa 1783, ponadto rozprawdzano jeszcze trzy inne utwory francuskie.
- ⁴⁰ AAW, sygn. 1072, s. nlb. 12.
- ⁴¹ Tamże, s. nlb. 13.
- ⁴² Wzmianka o tym pochodzi z 14 I 1810 r. Tytuł dzieła: *Jeografia, czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi... dzieło Towarzystwu Warszawskiemu Przyjaciół Nauk oddane*, (Warszawa 1804, II wyd. Wilno 1809). Prawdopodobnie chodzi o drugie, poprawione i przejrzone przez autora wileńskie wydanie. Misjonarz zapisał tytuł używając początkowej litery "G", podczas gdy na wydaniu oryginalnym figuruje bardziej archaiczny zapis przez "J".
- ⁴³ Chodzi o: *Początki chemii dla użycia słuchaczów akademickich ułożone*, t. 1-2, Wilno 1807 [druk Józefa Zawadzkiego].
- ⁴⁴ AAW, sygn. 1072, s. nlb. 14.
- ⁴⁵ Tamże, s. nlb. 14.
- ⁴⁶ Tamże, s. nlb. 17-18.
- ⁴⁷ MLEKICKA, M. *Wydawcy książek w Warszawie w okresie zaborów*, Warszawa 1987, s. 256.

▶▶ W KILKU SŁOWACH

PUBLIKACJE NADEŚLANE

Marian Filipkowski

Opowieści znad mitycznej Wincenty: o pograniczu mego wzrastania / Marian Filipkowski. – Wydanie drugie, wzbogacone. – Kolno: Towarzystwo „Jan z Kolna”, 2022. – 398, [1] s. – ISBN 978-83-934419-8-3 (oprawa twarda).

Informacje o Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kolnie na s. 351-353.

Biblioteka Narodowa

Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2020 / Biblioteka Narodowa ; opracowanie Małgorzata Kozłowska. Warszawa: BN, 2021, 183 s. ISSN 0137-2734.

Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 2021 / Biblioteka Narodowa ; opracowanie Maciej Szablewski. Warszawa: BN, 2022, 173 s. ISSN 0137-2734.

Ruch Wydawniczy w Liczbach / Biblioteka Narodowa ; opracowanie Olga Dawidowicz-Chymkowska. T. 73, 2021: Książki. Warszawa: BN, 2022, 180 s. ISSN 2083-6953.

KATARZYNA MĘZIK

Wystawy pocztówek ze zbiorów Biblioteki Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

POCZTÓWKI W MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI W WARSZAWIE

Muzeum Sportu i Turystyki zajmuje się kartami pocztowymi od lat 90. XX w. Kolekcją opiekuje się biblioteka. Pod względem formalnym mają one status muzealium i są katalogowane w systemie MONA.

Na początku zbiory nie były wynikiem konsekwentnej działalności kolekcjonerskiej Muzeum. Powstawały raczej w sposób spontaniczny. Pierwsze karty pocztowe trafiły do Muzeum wraz z dokumentalną spuścizną Antoniego Durskiego, naczelnika Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie. Obecnie zbiory są wzbogacane dzięki zakupom i darom od osób prywatnych, instytucji i organizacji.

Pocztówki gromadzone w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie na swoich stronach ilustracyjnych przedstawiają różne dyscypliny sportowe, obiekty (stadiony, skocznie narciarskie, przystanie wodne, itp.), sprzęt i przyrządy, a także

postacie ze świata sportu. Dokumentują również ważne wydarzenia, w tym igrzyska olimpijskie. Osobną, dość liczną kategorię stanowią pocztówki o tematyce podróżniczo-turystycznej, przedstawiające widoki miast, krajobrazy itp.

Najstarsze karty pochodzą z końca XIX w. Pocztówka z Karkonoszy, przedstawiająca Wodospad Łaby ma zapisaną odręcznie datę 1894 r. Jest to przykład wczesnej karty pocztowej, w której ilustracja i miejsce na wpisanie treści znajduje się na tej samej stronie. Dopiero w 1905 r. Światowy Związek Pocztowy wprowadził znormalizowany wygląd kart pocztowych. Ustalono wówczas pionowy podział rewersu na dwie strefy: strona prawa na adres, lewa – na korespondencję. Awers karty pocztowej zajęła ilustracja.

Z 1898 r. pochodzą dwie pocztówki przedstawiające widok plaży w Kołobrzegu oraz karty związane z wioślarstwem i kolarstwem.

Obecnie muzealna kolekcja liczy prawie cztery tysiące obiektów, od XIX w., aż po współczesność.

WYSTAWIENNICZA FUNKCJA POCZTÓWEK

Zbiory kart wielokrotnie służyły dopełnieniu merytorycznemu i plastycznemu wystaw czasowych, były także wykorzystywane na ekspozycjach odbywających się poza Muzeum. Na ekspozycji stałej Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, w sekcji poświęconej początkom turystyki zorganizowanej eksponowane są karty pocztowe wydane przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze na początku XX w. W czasach, gdy Polski nie było na mapie Europy, na tych pocztówkach upowszechniano obraz ojczystego kraju poprzez ilustracje, informacyjne teksty i patriotyczne motywy.

Samodzielną wystawę pocztówki o tematyce sportowej pierwszy raz zorganizowano w 2009 r. z okazji 50-lecia założenia muzealnej biblioteki – „O Sporcie, tyś jest radością!”. Przedstawiono na niej 300 pocztówek z lat 1897-1940, wraz z powiększeniami. Sport jawił się na nich ze swojej najprzyjemniejszej strony, czasem humorystycznie i satyrycznie. Wystawa była prezentowana w ówczesnej sali wystaw czasowych, która obecnie służy do prowadzenia zajęć edukacyjnych. Wejście ozdabiała aranżacja ze skrzynekami pocztowymi.

Cztery lata później, kolejna wystawa – „Góry – o jakżeż tu miło! Jak miło!” towarzyszyła XX Przeglądowi Filmów Alpinistycznych im. Wandy Rutkiewicz. Ukazywała karty z zakresu turystyki górskiej, sportów zimowych i alpinizmu. Wystawa była prezentowana w Galerii – 1 Centrum Olimpijskiego w Warszawie. Podobnie jak poprzednio, prezentowano na niej pocztówki w oryginale i powiększeniu.

W 2017 r. zorganizowano z okazji 150-lecia Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce wystawę „W jedności siła!”. W gablotach prezentowano około 500 pocztówek będących świadectwem historii Sokoła polskiego i czeskiego. Zdecydowaną większość stanowiły pocztówki wydane do 1939 r. Eksponowane były w Galerii Północnej Centrum Olimpijskiego.

Wystawę „Olimpizm na pocztówkach” przygotowano z okazji Jubileuszu 100-lecia Polskiego Komitetu Olimpijskiego, w 2019 r. Ponownie w Galerii Północnej wystawiono ponad 800 pocztówek, 70 z nich w powiększeniu. Materiał ikonograficzny przedstawiał udział Polaków w igrzyskach od 1924 r. i wszelkie przejawy działalności międzynarodowego ruchu olimpijskiego. Warto wspomnieć też o cennej kolekcji pocztówek roku olimpijskiego

1944 z obozów jenieckich w Woldenbergu i Gross Born.

Wystawy pokazywano później również poza siedzibą Muzeum, w Polsce i za granicą. Obecnie, każda z nich, w wersji planszowej znajduje się w ofercie wystaw czasowych do wypożyczenia.

Wystawy udowodniły w jak znaczącym stopniu niewielka karta pocztowa przemawia do wyobraźni i dostarcza informacji o czasach, wydarzeniach i ludziach – jest cennym dokumentem życia społecznego, wartym dalszych badań, ochrony i popularyzacji.

„ACH JAK PRZYJEMNIE...”

W roku jubileuszu 70-lecia powstania, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie przedstawiło już piątą wystawę pocztówkową ze swoich zbiorów. Tym razem o tematyce turystycznej – prezentującą uzdrowiska i wyjazdy wakacyjne do kurortów.

Patronat nad wystawą objęli: Marszałek Województwa Mazowieckiego, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze i Poczta Polska.

SCENARIUSZ WYSTAWY

Przyczynkiem do powstania wystawy była historia podróży Izabeli Czartoryskiej do Cieplic, którą polska arystokratka odbyła w 1816 r., w celach leczniczych i opisała w swoim dzienniku. Wspomnienia te zostały opracowane i wydane w języku polskim w 1968 r. – egzemplarz tego wydania znajduje się w zbiorach biblioteki Muzeum.

Pojawił się też nowy pomysł ekspozycyjny – pocztówki nadal są podstawą wystawy, ale towarzyszy im bogata scenografia oraz multimedia. Oryginalne karty oprawiono w ramy z passe-partout, inne umieszczono w gablotach. Do aranżacji wykorzystano między innymi dawne stroje kąpielowe i podróżny ekwipunek w postaci walizek, kufrów i przyborników.

Na wstępie ekspozycji przedstawiono zarys historii turystyki uzdrowiskowej w Polsce i Europie – od starożytności, aż po prawdziwy boom uzdrowiskowy w końcu XIX w. Oryginalne pocztówki z przełomu XIX i XX w. stanowią ilustrację najważniejszych europejskich kurortów, zwanych badami. Jednym z nich jest Abazja, w której był między innymi Henryk Sienkiewicz. Pisarz pracował tam nad *Panem Wołodyjowskim*

Wystawa „Ach jak przyjemnie...”
Fot. Paweł Oprządek

i *Quo vadis* oraz świętował otrzymanie Nagrody Nobla.

Główną część wystawy zajmują uzdrowiska ziem polskich. Pozostałe sekcje opowiadają o górskich i nadbałtyckich kurortach oraz podwarszawskich letniskach. Chronologiczne zakończenie wystawy stanowi temat wypoczynku w powojennej Polsce.

JEDZIEMY DO WÓD

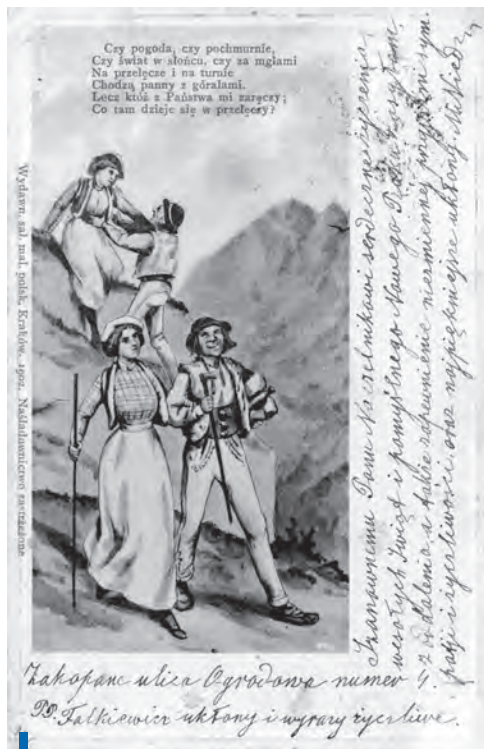
XIX wiek to czas rozwoju balneologii. Tylko w latach 1850-1900 na obszarach dzisiejszej Polski powstało 200 uzdrowisk. Na wystawie zaprezentowano wybrane z nich, ważne z historycznego punktu widzenia i będące na przestrzeni lat popularnymi miejscami wypoczynku i kuracji Polaków. Wyróżniono tu Krynicy, Truskawiec i Ciechocinek. Oprócz nich na wystawie prezentowane są też pocztówki z kilku innych miejsc. Większość z nich pochodzi z początków XX w. Szczególnie cenne są karty z Ciechocinka, wydane przed 1910 r., przedstawiające grupy kuracjuszy oraz wnętrza budynków w uzdrowisku.

Uzupełnienie stanowią publikacje książkowe – przewodniki i informatory, w tym wydany w 1878 r. *Przewodnik do klimatycznego leczenia* autorstwa Zygmunta Dobieszewskiego.

GÓRSKIE FASCYNACJE

Jednym z najpopularniejszych miejsc wypoczynku w górach było, i nadal jest niewątpliwie Zakopane. „Odkrył” je Tytus Chałubiński w 1873 r. Zachwycony pięknem miejsca i życzliwością jego mieszkańców zbudował willę na peryferiach miejscowości. W ślad za nim podążyli inni inwestorzy, którym zawdzięczamy charakterystyczną zakopiańską architekturę, a następnie turyści i kuracjusze. Zakopane w 1889 r. zostało oficjalnie uznane za uzdrowisko.

Bywalscy Zakopanego chętnie pisali pocztówki „z gór” do przyjaciół i rodziny. Mieli do wyboru m.in. karty autorstwa Leona Wyczółkowskiego, Stanisława Witkiewicza czy Walerego Eljasza-Radzikowskiego. Widniały na nich tatrzańskie pejzaże, sceny rodzajowe, obrazki z górskich wycieczek. Na odwrocie kart pojawiały się zapiski

Pocztówka Wydawnictwa Salonu Malarzy Polskich, 1902 r.
Fot. z archiwum MSiT w Warszawie

świadczące o codzienności uzdrowiska i niedziennych atrakcjach, takich jak m.in. wycieczka nad słynne Morskie Oko, czy kąpiele w ciepłych źródłach Jaszczurówki.

Warto zwrócić uwagę na tatrzańskie pocztówki Wydawnictwa Salonu Malarzy Polskich – firmę założoną w Krakowie w 1885 r. przez przedsiębiorcę Henryka Frisla, który obok działalności wydawniczej zajmował się także handlem i wyceną dzieł sztuki. Salon wydawał karty pocztowe z reprodukcjami malarstwa polskiego i pocztówki o charakterze patriotycznym, ale również pocztówki z widokami miast, górskimi pejzażami oraz pocztówki okolicznościowe. Swoją działalność zakończył wraz z wybuchem II wojny światowej.

Tę część wystawy wzbogacają eksponaty w postaci strojów i sprzętu turystyczno-podróżnego. Drewniany kufer, walizki i sepy, czyli podręczne przybory są namiastką tego, co dawniej zabierano na dalekie wojaże.

BAŁTYK – RIWIERA PÓŁNOCY

Moda na letni wypoczynek nad morzem przyszła nad Bałtyk z Francji w pierwszej połowie XIX w. W tym czasie Sopot, mało znaczące kąpielisko nadmorskie, które w latach 20. tego stulecia założył francuski lekarz Jan Jerzy Haffner, było spokojne i senne – ożyło w drugiej połowie tego stulecia. Wtedy popularne były inne miejscowości nadbałtyckie – Kołobrzeg (Kolberg), częste miejsce odwiedzin wielkopolskich ziemianek; Świnoujście (Swinemünde), gdzie uczyła się pływać pisarka Magdalena Samozwaniec; Połąga, zawdzięczająca status uzdrowiska rodzinie Tyszkiewiczów; Międzyzdroje (Misdroy) z obiektami kąpieliskowymi, zakładem solankowym, hotelami i pensjonatami, malowniczym parkiem zdrojowym i drewnianym molo o długości 300 metrów.

Bogata kolekcja pocztówek z tych miejsc wypełnia jedną z gablot. Obok kart zaprezentowano, oryginalne stroje kąpielowe z początków XX w. oraz tzw. piżamę plażową, czyli zwiewny kombinizon lub luźna koszula z szerokimi spodniami, którą modna pani zakładała na popołudniowy spacer po nadmorskim deptaku.

LATO MIESZCZUCHA

Mieszkańcy Warszawy, których nie było stać na wyjazdy „do wód” i modnych kurortów, wykorzystywali inne możliwości troski o zdrowie i kondycję. Chętnie sięgali po zalecane przez lekarzy wody mineralne, eksportowane do miast przez większość uzdrowisk, a w sezonie letnim korzystali z kąpeli nad Wisłą.

Najpopularniejsze kąpieliska umiejscowione były m.in. na Solcu, Rybakach i na Pradze. W okresie międzywojennym powstała nad Wisłą przy moście Poniatowskiego plaża, zwana Poniatowską oraz plaża Braci Kozłowskich, rozciągająca się wzdłuż Saskiej Kępy. Można tam było korzystać nie tylko z kąpeli wodnych i słonecznych, ale także z wielu atrakcji, takich jak sporty wodne czy potańcówki.

Relaksu mieszczuchom dostarczały też miejskie parki, np. Łazienkowski, Ujazdowski czy Ogród Saski, a po prawej stronie Wisły – Park Skaryszewski. Nie brakowało także miłośników wypraw statkiem po Wiśle do Młocin czy Płocka, wycieczek do Puszczy Kampinoskiej, Warki czy Spały.

Na wystawie, ograniczony materiał ikonograficzny w postaci pocztówek, głównie warszawskich,

nadwiślańskich widoków uzupełniają reprodukcje fotografii oraz fragmenty filmów dokumentalnych.

WSPÓLNIE DO KURORTU

Wystawę zamyka historia wypoczynku Polaków w latach powojennych i masowych wyjazdów w czasach PRL organizowanych m.in. przez Fundusz Wczasów Pracowniczych. Jego charakterystyczny logotyp był często wykorzystywany na kartach pocztowych.

W Polsce po II wojnie światowej kwestię wypoczynku potraktowano poważnie, wprowadzając odpowiednie zapisy do Konstytucji z 1952 r.

Podczas, gdy w Europie Zachodniej nadal popularny był model wypoczynku indywidualnego, w naszym kraju, podobnie jak w innych krajach bloku wschodniego, zaczęła rozwijać się szybko turystyka zbiorowa: wczasowy pracownicze, kolonie

letnie i zimowe dla dzieci, obozy sportowe, a z czasem pola kempingowe.

PODSUMOWANIE

Wystawa „Ach jak przyjemnie...” w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie była prezentowana od 26 kwietnia do 30 września 2022 r. Tak jak poprzednim wystawom, towarzyszy jej publikacja w formie katalogu.

Wszystkie omówione wystawy udowodniły w jak znaczącym stopniu niewielka karta pocztowa przemawia do wyobraźni i dostarcza informacji o czasach, wydarzeniach i ludziach – jest cennym dokumentem życia społecznego, wartym dalszych badań, ochrony i popularyzacji.

Sprawdza się jako element lub główny temat wystaw, dla zwiedzających jest atrakcyjna wizualnie i często niesie ze sobą wartość sentymentalną.

Katarzyna Męzik
Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Stron 256, cena 39,00 zł

Już w sprzedaży nowość z Serii Historycznej

Kobiety Polsce – Polska kobietom

pod redakcją naukową Agnieszki Chamery-Nowak

Tematyka książki wpisuje się w szeroki kontekst badań nad wykluczeniami, badań środowisk dyskryminowanych, także historii zapomnianych i niedocenianych. Z takich perspektyw patrzy na obszar badań liczny zespół Auterek i Autorów w tej kolekcji, starając się z różnych kierunków rzucić światło na chronologicznie bliskie i całkiem już odległe postaci kobiece, znane z imienia i nazwiska, nierzadko o karierze i dorobku całkiem dobrze opisanym i udokumentowanym, częstokroć jednak zupełnie już zapomniane albo i nigdy dotąd nieodkryte. Wciąż pobrzmiwają rozmaite deklaracje i zapewnienia, które pojawiły się przy okazji stulecia praw wyborczych Polek, warto więc z różnych

perspektyw, nie tylko tych jubileuszowych, popatrzeć na ich aktywność.

Zamówienia: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP (wydawnictwo.sbp.pl ; sprzedaz@sbp.pl)

Fot. Autorka

Liczne rzesze Polaków, przybyłe do Szczecina w procedurze akcji repatriacyjnej, tworzą element uczciwych, cichych pracowników gospodarki narodowej, odbudowują przemysł, rolnictwo, rzemiosło [...], administracja czyni wysiłki przywrócenia ram organizacyjnych i zagospodarowania kraju, kolejno uruchamiają się środki transportu, nauczycielstwo tworzy sieć szkolnictwa, lekarze obejmują szpitale i organizują służbę zdrowia [...] – i dopiero w tej konfiguracji i zestawieniu wysuwają się bardziej czynne intelektualnie jednostki, aby we współpracy z administracją miejscową i centralną zaplanować i realizować drogi rozwoju kulturalnego i naukowego środowiska, którego stolicą ma być Szczecin, spełniając te zadania w skali ogólnopństwowej i bliższej regionalnej... (Fragment przemówienia wygłoszonego przez prof. Leona Babińskiego 28 maja 1960 r. na uroczystej sesji naukowej wyższych uczelni szczecińskich).

Wielowiekowe starania szczecinian o powołanie w mieście szkoły wyższej zakończyły się dopiero w XX stuleciu¹. 14 października 1946 r. w Szczecinie rozpoczęły się zajęcia dydaktyczne w filii poznańskiej Akademii Handlowej. Pierwszy wykład wygłosił rektor prof. dr Józef Górski. Zapisy na pierwszy rok studiów rozpoczęto dwa miesiące wcześniej 15 sierpnia, a oficjalna inauguracja roku akademickiego 1946/1947 odbyła się 21 listopada 1946 r.

75 lat później, 25 listopada 2021 r. odbyła się, organizowana przez Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, uroczystość z okazji 75-lecia funkcjonowania zachodniopomorskich szkół wyższych. Otwierający galę w Operze na Zamku Olgierd Geblewicz, Mar-

Przeszłość i terażniejszość pomorskich uczelni na wystawie zrealizowanej przez Książnicę Pomorską w Szczecinie

szalek Województwa Zachodniopomorskiego, powiedział: *Jesteśmy w Szczecinie, na Pomorzu Zachodnim, w miejscu, które z przyczyn historycznych musiało po II wojnie światowej bardzo wiele dziedzin budować od zera. Uważam, że jednym z największych osiągnięć jest to, że udało nam się zbudować akademickie Pomorze Zachodnie, silne i prestiżowe uczelnie, rozwinąć tysiące talentów i zbudować zachodniopomorskie elity.*

Jubileusz zgromadził wielu gości. Widownia sceny głównej Opery na Zamku została wypełniona do ostatniego miejsca. W spotkaniu uczestniczyli liczni przedstawiciele kadr naukowych, radni sejmiku, studenci oraz reprezentanci szkół średnich – środowisko przyszłych adeptów. Podczas gali zaprezentowano krótkie filmy o każdej z zachodniopomorskich uczelni publicznych (Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, Uniwersytet Szczeciński, Pomorski Uniwersytet Medyczny, Akademia Morska², Akademia Sztuki, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałczu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koszalinie). Rektorzy szkół lub ich reprezentanci przedstawili kierunki działalności swoich uczelni, ich sukcesy i plany na przyszłość. Krótki rys historyczny poświęcony zachodniopomorskiemu szkolnictwu wyższemu wygłosił dr hab. Eryk Krasucki, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego. Ważnym punktem uroczystości było uhonorowanie kilkudziesięciu przedstawicieli kadry naukowej Odznaką Honorową Gryfa Zachodniopomorskiego. Galę prowadził dr Tomasz Rożek – dziennikarz naukowy, popularny animator nauki, autor kilku książek popularyzujących naukę. Jubileusz uświetniły występy: Chóru Akademickiego im. Prof. Jana Szyrockiego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Chóru Akademii Morskiej w Szczecinie oraz Chóru Akademickiego Politechniki Koszalińskiej „Canzona”.

Całemu wydarzeniu towarzyszyła wystawa zrealizowana przez pracowników Książnicy Po-

morskiej w Szczecinie: Sylwią Wesołowską, Jolanę Liskowacką (opracowanie merytoryczne) i Dominikę Odrowąż (opracowanie graficzne). Ekspozycja była podczas gali w Sali Kameralnej im. J. Nieżychońskiego w Operze na Zamku, a od 1 grudnia 2021 r. w gmachu Książnicy Pomorskiej w Szczecinie.

Prace nad wystawą trwały kilka miesięcy, do współpracy zaproszono wszystkie uczelnie publiczne. Wykorzystane materiały pochodziły ze zbiorów biblioteki oraz archiwów uczelnianych. Plansze uzupełniały cenne artefakty uzyskane dzięki życzliwości uczelni wyższych. Zespół opracowujący musiał się zmierzyć z dużym materiałem, którego ogrom był niejednokrotnie zaskakujący. Szkolnictwo wyższe, to nie tylko dzieje instytucji, to także dzieje ludzi: naukowców, studentów, stowarzyszeń i organizacji, to wreszcie historia budynków, remontów, inwestycji...

Mając do dyspozycji ograniczoną powierzchnię, zespół musiał dokonać pewnych wyborów. Punktem wyjścia były obecnie funkcjonujące w regionie publiczne, państwowe szkoły wyższe. Na dwudziestu planszach przedstawiono w bardzo skomasowany sposób ich przeszłość i teraźniejszość. Dodatkową komplikację stanowił fakt, że szkoły nader często się restrukturyzowały, reorganizowały i przeobrażały w sposób niekiedy trudny do zaprezentowania. Egzemplifikacją takiego zjawiska jest przykład Akademii Handlowej, która początkowo była prawnie powiązana z Akademią Handlową w Poznaniu. Od 1 stycznia 1950 r. w miejsce dotychczasowej akademii powołano Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Szczecinie, jako państwową szkołę zawodową. Nadal była oddziałem Akademii Handlowej w Poznaniu, a jednocześnie podporządkowana była bezpośrednio Ministerstwu Oświaty. Z dniem 1 września 1955 r. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Szczecinie zakończyła działalność jako samodzielna uczelnia wyższa i stała się wydziałem Szkoły Inżynierskiej, a połączone szkoły utworzyły nową uczelnię Politechnikę Szczecińską. W 2009 r. Politechnika Szczecińska i Akademia Rolnicza w Szczecinie połączyły się tworząc Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny. Wcześniej, 1 października 1985 r., Wydział Inżynieryjno-Ekonomiczny Transportu Politechniki Szczecińskiej (spadkobierca Akademii Handlowej) został włączony w strukturę nowopowstałego Uniwersytetu Szczecińskiego. Tym samym zarówno Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny, jak i Uniwersytet Szczeciński

swojej genezy upatrują w działalności Akademii Handlowej.

Plansze podzielono na trzy podstawowe grupy kierując się umownymi cezurami politycznymi. Część pierwsza („Polskie początki”) poświęcona została genezie szkolnictwa w latach 1946-1955/1956. Na czterech planszach zaprezentowano dzieje Akademii Handlowej, Szkoły Inżynierskiej, Akademii Lekarskiej i Państwowej Szkoły Morskiej. Część druga, to czas funkcjonowania uczelni w ramach Polski Ludowej, do przełomu lat 1989/1990. Siedem plansz o odrębnej kolorystyce prezentowało osiągnięcia Politechniki Szczecińskiej, Pomorskiej Akademii Medycznej, Wyższej Szkoły Rolniczej / Akademii Rolniczej, Wyższej Szkoły Morskiej, Wyższej Szkoły Nauczycielskiej / Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Uniwersytetu Szczecińskiego i Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie. Ostatnia grupa plansz (8), to funkcjonowanie Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego, Akademii Morskiej, Akademii Sztuki, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Wałczu, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie i Politechniki Koszalińskiej w III Rzeczypospolitej. Na wystawie znalazły się informacje o dziejach instytucji, jej rektorach, budynkach i najważniejszych osiągnięciach.

Na wystawie ekspozowane były m.in.: księgi pamiątkowe, dokumenty życia społecznego, medale, sztandary, insygnia, togi i inne liczne artefakty. Zaprezentowano także osiem sylwetek rektorów (pierwsi rektorzy każdej z funkcjonujących obecnie uczelni).

Wystawę w Książnicy Pomorskiej można było oglądać do 1 marca 2022 r. Została przekazana do zbioru wystaw przeznaczonych do wypożyczenia. Od dwóch miesięcy jest ekspozowana w budynku rektoratu Uniwersytetu Szczecińskiego. Wystawie towarzyszył folder.

Sylwia Wesołowska
Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie

PRZYPISY

- ¹ W dawnym Księstwie Pomorskim od 1456 r. funkcjonował uniwersytet w Greifswaldzie. W XVI w. pod wpływem reformacji pojawiły się próby (nie-skuteczne) powołania kolejnej uczelni w Szczecinie.
- ² 1 września 2022 r. uczelnia zmieniła nazwę na Politechnika Morska w Szczecinie.

PROMOCJA REGIONU W DZIAŁALNOŚCI CZYTELNI REGIONALNEJ POWIATOWEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W CIECHANOWIE

W pierwszej dekadzie czerwca tego roku w Opolu odbyło się XLI Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Spotkania mają rangę konferencji i uczestniczą w nich bibliotekarze-regionaliści z całej Polski. W tym roku hasłem przewodnim naszego spotkania było: „Specyfika regionów – bibliografie i zbiory regionalne”. Ponieważ działania Powiatowej Biblioteki Publicznej im. Zygmunta Krasińskiego (PBP) w Ciechanowie w dziedzinie regionalizmu są od wielu lat znane i doceniane w świecie bibliotekarskim zostałam poproszona o wygłoszenie referatu. Tematem mojego wystąpienia była „Promocja regionu w działalności Czytelni Regionalnej PBP w Ciechanowie”. Miałam przyjemność zaprezentować na forum ogólnopolskim nie tylko zbiory, które posiadamy w Czytelni Regionalnej, lecz przede wszystkim przedstawiłam inne formy naszej działalności, które promują naszą małą ojczyznę.

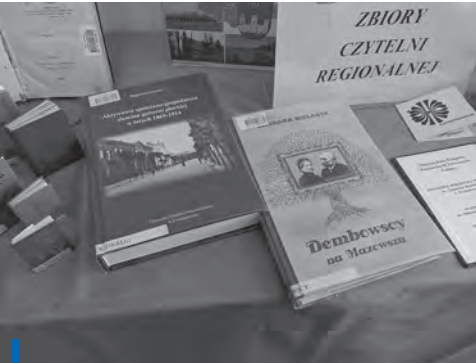
Księgozbiór regionalny gromadzony był od samego początku funkcjonowania biblioteki w Ciechanowie. Regionalizm był bardzo ważny dla dyrektora Henryka Bogusławskiego, który zapoczątkował gromadzenie zbiorów regionalnych. Jednak dopiero gdy pracę rozpoczęła Barbara Bielasta, można mówić o rozkwicie regionalizmu w ciechanowskiej bibliotece. Poza gromadzeniem różnorodnych zbiorów regionalnych, jest autorką baz regionalnych (tych klasycznych kartkowych i tych nowoczesnych – komputerowych). Wraz z pracownikami działu regionalnego opracowała 5-tomową „Bibliografię Województwa Ciechanowskiego”, która została wydana drukiem. Opraco-

wywane były również (i są nadal) zestawienia bibliograficzne o różnej tematyce, takie jak np. *Rocznice Regionalne*, *Bibliografia Bibliotek Powiatu Ciechanowskiego* i inne.

Oficjalnie zbiorami regionalnymi zajmuje się Dział Informacyjno-Bibliograficzny i Wiedzy o Regionie, popularnie określane jako dział regionalny. Opracowywana jest w nim bibliografia regionalna oraz współtworzymy „Bibliografię Województwa Mazowieckiego” odpowiadając za powiat ciechanowski.

Zbiory Czytelni Regionalnej to przede wszystkim księgozbiór liczący obecnie ponad 7 tys. woluminów. Obejmuje on głównie pozycje, których tematyka związana jest z regionem ciechanowskim, a historycznie z całym Północnym Mazowszem. Posiadamy w swoich zbiorach także książki autorów związanych z naszą ziemią, przede wszystkim bogaty zbiór tzw. *Krasinianów*, czyli utworów naszego patrona Zygmunta Krasińskiego, liczne opracowania dotyczące jego twórczości, jak również pozycje o rodzinie Krasińskich. Ale znajdują się u nas także książki pisarzy współczesnych, np. Roberta Ostaszewskiego, ciechanowianina piszącego kryminały, debiutanckie powieści młodych pisarzy, takich jak np. Jakub Trojanowski czy Anna Wojciechowska. Tematycznie księgozbiór Czytelni Regionalnej obejmuje bardzo szerokie spektrum od słowników i herbarzy poprzez opracowania geograficzne i historyczne aż do beletrystyki.

W zbiorach Czytelni Regionalnej znajdują się także czasopisma regionalne, które gromadzone są od początku istnienia biblioteki. Posiadamy prawie wszystkie tytuły gazet i czasopism regionalnych

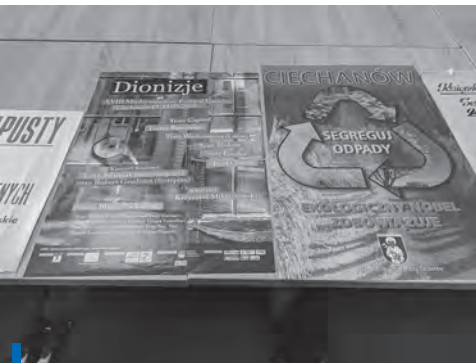

Źródło: ze zbiorów Czytelni Regionalnej PBP

ukazujące się na przestrzeni lat, np. „Pięć Rzek”, „Tygodnik Ciechanowski” czy przedwojenną „Kronikę Ciechanowską”.

Bardzo bogaty jest zasób tzw. dżs, czyli dokumentów życia społecznego, który obecnie liczy ponad 22 tys. jednostek inwentarzowych. Są wśród nich plakaty, foldery reklamowe i inne dokumenty (lub rzeczy, np. plakietki, naklejki itp.), które przedstawiają rzeczywistość, czyli reklamują wydarzenia kulturalne, sportowe, polityczne itp. Wszystko to, co po przeczytaniu lub obejrzeniu wyrzuca się do kosza, dla bibliotekarza-regionaisty jest dokumentem, dowodem na to, że takie wydarzenie miało miejsce w danej miejscowości.

Ponadto w zasobach Czytelni Regionalnej znajdują się zbiory ikonograficzne, czyli widokówki, zdjęcia oraz dokumenty elektroniczne i audiowizualne.

Źródło: ze zbiorów Czytelni Regionalnej PBP

Poza gromadzeniem materiałów dotyczących regionu do zadań działu Informacyjno-Biblio-

graficznego i Wiedzy o Regionie (IBiWoR) należy także działalność promocyjna w bardzo szerokim zakresie, gdyż obejmuje ona zarówno czytelnictwo i zbiory biblioteczne, jak również promocję regionu. Barbara Bielasta (wieloletni kierownik działu regionalnego) była inicjatorką spotkań odbywających się w bibliotece pod wspólnym tytułem „Z bibliotecznej półki” – pierwsze spotkanie odbyło się 16 kwietnia 1997 r. i było poświęcone zbiorom regionalnym i informacji o regionie. Podczas kolejnych spotkań promowano książki związane z regionem, zapraszano prelegentów, przede wszystkim regionalistów. Takie spotkania odbywały się średnio raz na kwartał.

Od 2010 r., również z inicjatywy B. Bielastej odbywają się spotkania z cyklu „Interesuje nas Genealogia”. Są to spotkania dla osób, które interesują się historią własnej rodziny, poszukują materiałów, tworzą drzewa genealogiczne. Czasami zapraszane są osoby, które swoim doświadczeniem i wiedzą odpowiadają zainteresowanym, gdzie szukać informacji, jak pozyskiwać dane. Przykładem może być spotkanie z pracownikami Archiwum Państwowego w Mławie (wrzesień 2021 r.), którzy wskazywali, jakie materiały są gromadzone w archiwach i jak z nich korzystać.

W 2018 r. dyrektorem Powiatowej Biblioteki Publicznej w Ciechanowie została Wiesława Tybuchowska. Powstały nowe formy działalności promującej zbiory regionalne i region. Mottem naszych działań stały się słowa Mikołaja Reja „cudze chwalicie swego nie znacie”. Postanowiliśmy, iż najlepszą formą promocji regionu będzie promowanie naszych rodzimych twórców (pisarzy, poetów, malarzy amatorów, piosenkarzy, muzyków itp.), czyli wszystkich ciekawych osób, które działają na naszym terenie. Wówczas to zainicjowano nowy cykl spotkań pt. „Strofy regionalne”. Jego zadaniem jest propagowanie twórczości poetyckiej osób tworzących poezję, a pochodzących z Ciechanowa i okolic. Gościem pierwszego spotkania była pani Janina Janakakos-Szymańska, która jest wieloletnim prezesem Oddziału Ciechanowskiego Stowarzyszenia Autorów Polskich. Na kolejne spotkania zapraszano poetów, którzy wydali już swoje tomiki poezji, np. Stefan Żagiel, Ewa Puternicka, Ewa Stangrodzka, Grażyna Gzara itp. Spotkania mają ciekawą formę – poezja przepatana jest muzyką lub piosenkami w wykonaniu naszych ciechanowskich muzyków i wokalistów. Przyciągają one naprawdę wielu odbiorców. Do tej pory odbyło się 10 spotkań.

Kolejną nową formą działalności jest organizacja różnych wystaw i towarzyszących im wernisaży. Organizujemy wystawy malarstwa, fotografii, rękodzieła itp. Autorami prac lub kolekcji są osoby związane z regionem ciechanowskim. Swoje obrazy wystawiały u nas np. Ewa Standyło, Ewa Janowska. Ciekawym wydarzeniem był wernisaż malarstwa grupy „Wesołe pędzelki” działającej przy naszej Bibliotece. Grupa składa się z ośmiu pań – emerytek, które pod okiem profesjonalnej malarki Joanny Rodowicz, realizują swoje pasje plastyczne. Wernisaż z udziałem ich prac był dużym wydarzeniem.

Interesująca była wystawa filatelistyczna zbiorów pana Janusza Dębskiego, pochodzącego z Mławy regionalisty, kolekcjonera człowieka o wielu zainteresowaniach. W bibliotece organizowana była również wystawa jego fotografii pt. „Drewniane kościoły północnego Mazowsza”, która cieszyła się dużym zainteresowaniem. Współpracujemy ściśle z Ciechanowskim Klubem Fotografików, realizując wspólne projekty, w tym również wystawy fotograficzne członków Klubu. Przykładem może być wystawa „Krasne w obiektywie”, fotografie Elżbiety Nowak, Zdzisława Smardzewskiego, Teresy Sokołowskiej, czy Kazimierza Kosmali. Obecnie realizowany jest projekt „Nad Wkrą, Soną i Łydynią”, którego efektem będzie wystawa fotografii naszych twórców dotycząca pejzaży mazowieckich.

W bibliotece odbywają się spotkania autorskie związane z promocją książek. Promujemy przede wszystkim książki, których tematyka związana jest z naszym regionem, ale zapraszamy również twórców, którzy pochodzą z naszego regionu, np. Robert Ostaszewski (autor powieści kryminalnych), Ilona Gołębiowska (pisząca powieści dla kobiet) itp. Mamy także cykl spotkań pt. „Młode talenty powiatu”, w ramach którego staramy się prezentować twórczość ludzi młodych. Przykładem tego może być koncert bardzo młodego wokalisty, kompozytora Kuby Jeske, czy też promocja książki młodej debiutującej dopiero pisarki Anny Wojciechowskiej.

Dużym zainteresowaniem wśród użytkowników biblioteki cieszy się cykl tzw. Spacerków po Ciechanowie. Prowadzącą te spacerki jest nieoceniona Barbara Bielasta, która jest istną skarbnicą wiedzy na temat historii naszego miasta. Spacerki te odbywają się dwa razy w roku (maj i wrzesień) i w czasie każdego spotkania prezentowana jest jedna ulica naszego miasta. Zdarzyło się dwa razy, iż ze względu na warunki atmosferyczne spacer

odbył się wirtualnie na naszej sali konferencyjnej. Ciekawe jest to, iż podczas takich spotkań uczestnicy dopowiadają historie na temat konkretnych obiektów znajdujących się przy danej ulicy. Często dyskusja przeciąga się znacznie ponad planowany czas spotkania.

Akcją, której inicjatorem był dyrektor biblioteki Lech Zduńczyk, był koncert z okazji 15 sierpnia pt. „Kwiaty polskie”. Podczas koncertu przed budynkiem biblioteki śpiewaliśmy wspólnie z mieszkańcami miasta piosenki związane z okresem przedwojennym. W wydarzeniu wzięła udział Orkiestra Dęta OSP Ciechanów, wokaliści pochodzący z Ciechanowa oraz młodzi akordeoniści. Koncert zgromadził bardzo wielu słuchaczy, a dodatkową atrakcją były specjalnie na tę okazję wydrukowane śpiewniki z tekstami piosenek.

W grudniu 2021 r. zorganizowaliśmy, również z inicjatywy dyrektora Lecha Zduńczyka, wystawę z okazji 40-lecia wprowadzenia stanu wojennego pt. „Słowo w walce o wolność”. Na wystawę zebrano

„Spacerkiem po Ciechanowie”

Źródło: ze zbiorów BBP w Ciechanowie

Koncert „Kwiaty Polskie”

Źródło: ze zbiorów BBP w Ciechanowie

Zaproszenie na „Herbatkę u Marysi”
Źródło: ze zbiorów PBP w Ciechanowie

eksponaty, które pochodziły głównie ze zbiorów prywatnych i dotyczyły okresu strajków, stanu wojennego, powstawania „Solidarności”, z uwzględnieniem oczywiście regionu ciechanowskiego.

Ważną formą naszej działalności są zajęcia z dziećmi i młodzieżą szkolną. Szczególną wagę przywiązujemy do zajęć dotyczących regionalizmu. Dużym zainteresowaniem cieszą się zajęcia, na których mali czytelnicy poznają nasze regionalne legendy czy historię poszczególnych miejscowości powiatu ciechanowskiego. Czasami w takich zajęciach uczestniczą również ciechanowscy pisarze, którzy np. tworzą swoje wersje lokalnych legend. Np. Ewa Buraczewska napisała cały cykl wierszy dla dzieci na podstawie legend ciechanowskich.

Przed naszą biblioteką stoi rzeźba rycerza Zygmunia (ponieważ w Ciechanowie sławni są

rycerze). Na otwarcie rzeźby bajkę ułożyły i zilustrowały nasze bibliotekarki. Bajkę przedstawiamy dzieciom w teatrzyku Kamishibai. Opowiada ona o rycerzu, który wywodzi się z naszej ziemi i przede wszystkim broni książek. Staramy się naszym dzieciom zaszczepić miłość do małej ojczyzny, opowiadamy o zabytkach, ważnych wydarzeniach, sławnych ludziach, którzy swoje korzenie mają w ziemi ciechanowskiej.

Nowym cyklem w działalności biblioteki jest „Herbatka u...”, czyli spotkania, których bohaterkami są kobiety związane z ziemią ciechanowską. Ideą tych spotkań jest przybliżenie postaci kobiet, które wpisały się w historię regionu. Pierwsze spotkanie poświęcone było Elizie Krasińskiej, żonie Zygmunta Krasińskiego, natomiast drugie – Marii Konopnickiej.

Działalność promocyjna biblioteki przynosi już efekty – stajemy się, jako instytucja zajmująca się regionem, coraz bardziej rozpoznawalni i doceniani, szczególnie przez rodzimych twórców, którzy sami zgłaszają się do nas z propozycjami spotkań i wystaw. Także użytkownicy biblioteki dopytują się o nowe spotkania, co dla nas organizatorów jest szczególnie ważne. Promocja regionu stała się więc bardzo ważną formą działalności nie tylko Działu Informacyjno-Bibliograficznego i Wiedzy o Regionie, ale całej Powiatowej Biblioteki Publicznej w Ciechanowie.

Grażyna Czaplicka
Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Zygmunta Krasińskiego
w Ciechanowie

Stron 236, cena 45,00 zł

Już w sprzedaży publikacja z serii „Biblioteki – Dzieci – Młodzież”

Magdalena Paul, Michał Zajac

Otwarci / ostrożni / niezdeterminowani
opinie i postawy bibliotekarzy publicznych
względem kontrowersyjnych książek dla dzieci

Autorzy skupiają się na funkcjonowaniu kontrowersyjnych książek dla dzieci w bibliotekach, na ich pojawianiu się w bibliotekach lub znikaniu z bibliotecznych półek. W publikacji czytelnik odnajdzie odpowiedzi na pytania: dlaczego dana książka została uznana za kontrowersyjną? dlaczego podjęto wobec niej właśnie taką, a nie inną decyzję i czy była to decyzja uzasadniona? I szerzej – jaka jest i jaka powinna być rola bibliotekarza w mediowaniu dostępu czytelników do książki?

Zamówienia: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP (wydawnictwo.sbp.pl ; sprzedaz@sbp.pl)

Józef Zając 1930-2022

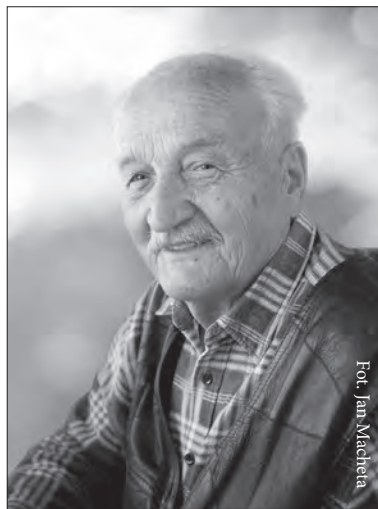
Dwudziestego ósmego sierpnia 2022 r. zmarł w Krakowie Józef Zając – filolog polonista, doktor nauk humanistycznych, bibliotekarz, wieloletni i zasłużony dyrektor Miejskiej, a po przemianowaniu, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie.

Urodził się 9 lutego 1930 r. w miejscowości Rzeki-Lipie-Sadek koło Limanowej (obecnie Sadek), gdzie Jego ojciec Stanisław Zając, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej i mama Zofia, z domu Opach, prowadzili niewielkie gospodarstwo rolne. Miał liczne rodzeństwo, był piątym dzieckiem swoich rodziców i pierwszym długo oczekiwanym synem.

Egzamin maturalny złożył w 1950 r. przed Państwową Komisją Egzaminacyjną powołaną przez Kuratorium Oświaty w Krakowie, bowiem Prywatne Gimnazjum i Liceum oo. Cystersów w Szczyrcu, które ukończył, decyzją ówczesnych władz oświatowych, nie uzyskało praw w tym zakresie.

W 1950 r. rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po ukończeniu pierwszego stopnia studiów dostał się na studia magisterskie w zakresie edytorstwa i w 1955 r. obronił pracę magisterską napisaną pod kierunkiem prof. Stanisława Pignonia, a poświęconą twórczości Władysława Orkana.

Pierwszym miejscem pracy zawodowej Józefa Zająca była Biblioteka Naukowa Krakowskiego Domu Kultury „Pałac pod Baranami”, gdzie pracował od 1 marca 1955 do końca 1963 r., kierując pracą Czytelnii Naukowej i Czasopism, a także prowadząc szkolenia dla pracowników bibliotek związkowych woj. krakowskiego. W tym też czasie próbował swoich sił w zawodzie nauczyciela, o którym marzył podejmując studia. W latach 1958-1961 uczył języka polskiego w dwóch krakowskich liceach: I Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego i XII Liceum im. Cypriana Kamila Norwida.

Z początkiem 1963 r. rozpoczął pracę w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie i jednocześnie podjął studia doktoranckie z zakresu literatury polskiej na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. W 1967 r. na podstawie rozprawy „Powieści Leona Kruczkowskiego. Geneza, idea, kształt” uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych. W bibliotece pełnił funkcję wicedyrektora ds. metodyczno-szkoleniowych. Zajmował się koordynacją działań organizacyjno-inwestycyjnych rozwijającej się sieci bibliotek filialnych i punktów bibliotecznych w Krakowie oraz pracami redakcyjno-wydawniczymi. Przez 28 lat był członkiem redakcji, a dwukrotnie (1968-1975; 1991-1995) redaktorem naczelnym wydawanego przez bibliotekę „Biuletynu Informacyjno-Instrukcyjnego”, współpracował też przy redagowaniu bieżących roczników „Bibliografii Krakowa”.

We wrześniu 1975 r. Józef Zając został nominowany na stanowisko dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie, którą w owym czasie tworzyła tzw. Biblioteka Główna, mieszcząca się w pałacu Sanguszków przy ul. Franciszkańskiej 1 i jej 58 filii bibliotecznych. Niebagatelnym wyróżnieniem pierwszym dyrektora biblioteki dr. Józefa Korpały, z którym przez 12 lat współpracował, stworzona została sieć biblioteczna gwarantująca mieszkańcom Krakowa dostęp do podstawowej

lektury i informacji. Często jednak placówki te zlokalizowane były w nieodpowiednich, ciasnych pomieszczeniach zastępczych, w których realizacja podstawowych funkcji bibliotecznych była utrudniona lub niemożliwa. Kontynuując działania swego poprzednika Józef Zajac koncentrował się, nie tyle na rozbudowie ilościowej sieci, co na modernizacji placówek bibliotecznych. Zabiegał o budowę lokali bibliotecznych w nowo wznoszonych osiedlach mieszkaniowych Krakowa. Współpracował z biurami projektującymi rozwój miasta (m.in. Miejskie Biuro Projektów) nad projektami tych lokali. Nieustannie podnosił też swoje kwalifikacje, w 1977 r. ukończył studia podyplomowe „Doskonalenie kadr kierowniczych” w Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

W swej pracy zawodowej poszukiwał rozwiązań, które czyniłyby kierowaną przez Niego bibliotekę jak najbardziej przyjazną dla użytkowników i odpowiadającą na ich zmieniające się potrzeby. Był inicjatorem poszerzania zbiorów bibliotecznych o nowe kategorie jednostek: płyty, kasety wideo, tzw. „książkę mówioną”, czy nośniki elektroniczne, wówczas dyskiety i CD-ROM-y. Był też gorącym zwolennikiem tzw. „wolnego dostępu” do zbiorów i informacji. *Książki to uczucia, piękno, kraina wyobraźni, instrument poznawania świata* – mówił w jednym z wywiadów – *muszą być jak najbliższej swoich czytelników.*

Z powodzeniem nawiązywał i rozwijał międzynarodową współpracę z bibliotekami w Pradze, Sofii, Lipsku, Norymberdze, Liège czy Berkshire. Rozpoczął też niełatwy proces komputeryzacji procesów bibliotecznych.

W ciągu ponad 30-letniego okresu pracy w Miejskiej, a od 1993 r. Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie, nie ustawał w wysiłkach zmierzających do pozyskania docelowej siedziby dla Biblioteki Głównej. Dużym osiągnięciem na tej drodze było przeniesienie biblioteki w 1986 r. do wyremontowanego i zaadaptowanego na ten cel pałacu Larischa u zbiegu ul. Brackiej i Placu Wszystkich Świętych, w którym biblioteka funkcjonowała przez kolejne 10 lat. Ostateczny sukces przyszedł w 1987 r. wraz z przyznaniem Miejskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie kompleksu pokoszarowego przy ul. Rajskiej 1. Z pasją rozpoczął planowanie przyszłej biblioteki, którą widział w roli wprowadzającej bibliotekarstwo publiczne Krakowa w XXI w.: nowe technologie, katalogi centralne, kompaktowe magazyny, łącza internetowe, nowoczesne centrum multimedialne. Kolejne

lata poświęcił realizowaniu owych wizji, pracy nad przygotowaniem koncepcji organizacyjno-funkcjonalnej przyszłej biblioteki, poszukiwaniem najlepszych rozwiązań, możliwych do wprowadzenia w zabytkowym obiekcie, nadzorowaniu prac remontowych i adaptacyjnych. W przeprowadzaniu kolejnych agend do przygotowanej przez siebie siedziby biblioteki już nie uczestniczył, czego bardzo żałował. Przedłużające się prace remontowo-adaptacyjne sprawiły, że pierwsze oddziały biblioteki uruchomione zostały na Rajskiej w połowie 1996 r., czyli dokładnie rok po tym, jak dyrektor Józef Zajac przeszedł na emeryturę (30 czerwca 1995 r.).

Józef Zajac dzielił obowiązki dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie z działalnością naukowo-dydaktyczną. W latach 1973-1975 kierował krakowską filią Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy w Warszawie. W tym też czasie rozpoczął współpracę z Wyższą Szkołą Pedagogiczną im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Współdziałał przy tworzeniu koncepcji programowej nowego kierunku studiów dziennych w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz zrzębów organizacyjnych Zakładu Bibliotekoznawstwa przy Instytucie Filologii Polskiej tej uczelni. Od października 1976 r. objął stanowisko adiunkta w nowo otwartym Zakładzie. Specjalizował się w problematyce organizacji i zarządzania bibliotekami publicznymi, społecznego obiegu książki, w metodyce pracy z czytelnikiem i w literaturoznawstwie. W latach 1979-1982 kierował zespołem naukowo-badawczym Książka i czytelnictwo. Prowadził ćwiczenia, wykłady i seminaria magisterskie. Pracownikiem etatowym uczelni pozostał do września 1995 r. Nie porzucił jednak nauczania i w następnych latach nadal kierował procesem powstawania prac dyplomowych swoich magistrantów, teraz trochę mniej licznych. Ostatnie prace napisane pod Jego kierunkiem powstawały i zostały obronione w 2002 r. W trakcie pracy w Samodzielnym Zakładzie Bibliotekoznawstwa, od 1985 r. w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, a od 1999 r. w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, tj. w latach 1977-2002 pod kierunkiem dr. Józefa Zajaca powstało 101 prac magisterskich¹.

Józef Zajac był autorem wielu prac krytyczno-literackich i publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa. Publikował w „Rocznikach Naukowo-Dydaktycznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie”,

„Rocznikach Bibliotecznych”, „Bibliotekarzu”, „Biuletynie Informacyjno-Instrukcyjnym Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie”, a także w czasopiśmie literackich i społeczno-kulturalnych: „Miesięczniku Literackim”, „Ruchu Literackim”, „Kulturze” oraz w krakowskiej prasie codziennej: „Dzienniku Polskim”, „Gazecie Krakowskiej” i „Echu Krakowa”.

Wchodził w skład komitetów redakcyjnych czasopism: „Bibliotekarza” (1994-2005), „Rocznika Biblioteki Narodowej” (1984-1995) i Rady Redakcyjnej „Przeglądu Bibliotecznego” (1986-1993). Od 1983 r. był członkiem Stowarzyszenia Autorów Polskich.

W czerwcu 1983 r. został powołany przez Ministra Kultury i Sztuki w skład Rady Naukowej Biblioteki Narodowej w Warszawie. Brał udział w jej pracach do zakończenia ostatniej kadencji Rady w grudniu 1992 r. W styczniu 1984 r. wszedł w skład Rady Funduszu Literatury.

Józef Zajac należał do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i aktywnie w nim działał. Dwukrotnie pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Okręgu SBP w Krakowie (1972-1975; 1985-1989), a w latach 1991-1993 był sekretarzem generalnym Zarządu Głównego SBP. Dwukrotnie też został wybrany do składu Głównego Sądu Koleżeńskiego (2005-2013). Uczestniczył w pracach legislacyjnych zespołu ds. opracowania nowej ustawy o bibliotekach, powołanego w czerwcu 1991 r. przez Zarząd Główny SBP, oraz pracach Komisji Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego przyznawanej od 1983 r. Z ramienia SBP w 1991 r. uczestniczył w 57 kongresie IFLA. W uznaniu zasług dla działalności na rzecz Stowarzyszenia w 1997 r. otrzymał tytuł Członka Honorowego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, a w dwa lata później odznaczony został Medalem „W dowód uznania”.

Józef Zajac był laureatem przyznawanej przez Ministra Kultury i Sztuki Nagrody im. Heleny Radlińskiej (1984). Wśród licznych odznaczeń, które otrzymał, wymienić należy m.in.: Złoty Krzyż Zasługi (1972), Srebrną i Złotą Odznakę „Za Pracę Społeczną dla m. Krakowa” (1972, 1973), Odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” (1978), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1980), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1985), Nagrodę Funduszu Rozwoju Literatury (1989).

Był żonaty z Ireną, z domu Sekunda, absolwentką chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracującą w krakowskim Przedsiębiorstwie Geologicznym. Ich syn Jerzy jest profesorem chemii na Uniwersytecie w Montpellier, a córka Bogusława Macheta kustoszem w Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

Józef Zajac zmarł w Krakowie 28 sierpnia 2022 r. Pochowany został na cmentarzu w Niepołomicach pod Krakowem.

W pamięci współpracowników zapisał się jako człowiek pochłonięty pasją, o wyjątkowej mądrości, łagodności i życzliwości dla innych.

KRYSZYNA KASPRZYK

Większość informacji biograficznych pochodzi z archiwum domowego, udostępnionego autorce przez Bogusławę Machetę, córkę dyrektora Józefa Zajaca.

Załączone zdjęcie jest autorstwa Jana Machety, wnuka dyrektora Józefa Zajaca, który wyraził zgodę na opublikowanie.

PRZYPISY

- ¹ Zagadnienia badawcze prac magisterskich i licencjackich napisanych w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie w latach 1992-2005 / Halina Grzywacz // *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia.* – [Z.] 5 (2007), s. 90-108.

Książka czy eksponat? Najcenniejsze zbiory bibliotek muzealnych

Fot. Marta Kurzyńska

Już po raz czwarty bibliotekarze muzealni i pracownicy bibliotek galerii i instytucji kultury spotkali się na dorocznej konferencji. 79 uczestników z 51 instytucji wspólnie debatowało w gościnnych przestrzeniach Zamku Królewskiego w Warszawie w dniach 8-9 września 2022 r. na temat definicji zbiorów specjalnych bibliotek muzealnych, ich statusu w instytucji w kontekście przepisów inwentaryzatorskich oraz konsekwencji prawnych i organizacyjnych, które określony status za sobą niesie.

Jak co roku konferencję współorganizowała Sekcja Bibliotek Muzeów, Galerii i Instytucji Kultury przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Po raz pierwszy w historii naszych spotkań, wydarzenie odbywało się w formule dwudniowej. Podczas konferencji wysłuchaliśmy 18 referatów, toczyliśmy ciekawe dyskusje, integrowaliśmy się i wybraliśmy nowy Zarząd Sekcji. Gośćmi honorowymi konferencji były Elżbieta Stefańczyk, redaktor naczelna czasopisma „Bibliotekarz”, z którym współpracujemy od momentu powstania Sekcji, oraz Marzena Przybysz, członek Zarządu Głównego SBP, opiekująca się sekcjami tematycznymi. Konferencję poprowadziła przewodnicząca Sekcji, Katarzyna Żák-Caplot. Wydarzenie uroczyście otworzył dyrektor Zamku prof. Wojciech Fałkowski, który w swoim przemówieniu podkreślił rolę bibliotek muzealnych w budowaniu wiedzy w instytucjach muzealnych.

Pierwszego dnia wygłoszono 8 referatów, drugiego – 10. Różnorodność tematów wystąpień, a także ujęcia definicji zbioru specjalnego w kontekście misji macierzystego muzeum oraz jego bieżącej działalności ukazała szeroki zakres

rozumienia tego pojęcia w bibliotekach muzealnych, a także różnego pojmowania go w pozostałych typach bibliotek.

Paulina Miś w referacie *Bestsellery swoich czasów – kolekcja inkunabułów Biblioteki Muzeum Narodowego w Warszawie* rozpoczęła od bardzo klasycznego podejścia do zbiorów specjalnych i zaprezentowała przepiękną kolekcję druków wydawanych do połowy XV w., znajdujących się w zbiorach jej biblioteki. Opowiedziała o ich wartości oraz możliwościach wykorzystania, w tym edukacyjnego. Aleksandra Siuciak wygłosiła referat *Najcenniejsze z cennyh – zbiory specjalne w Bibliotece Muzeum Zamkowego w Malborku*, w którym m.in. skoncentrowała się na formalnym statusie zbiorów specjalnych w bibliotekach muzealnych oraz roli bibliotekarza muzealnego jako opiekuna kolekcji. Zaprezentowała także najcenniejszy obiekt ze zbiorów malborskiej biblioteki – katenat z połowy XV w., pochodzący z przedwojennych zbiorów zamku malborskiego. Dr Sylwia Szarejko w wystąpieniu *Bezcenne zbiory specjalne Muzeum Pamięci Sybiru jako nieodłączny element muzealnej narracji* zaprezentowała inne podejście do zbiorów specjalnych, które w przypadku jej muzeum niekoniecznie muszą być materiałami dawnymi. Dla Muzeum Pamięci Sybiru, które koncentruje się na okresie II wojny światowej, są to przede wszystkim wydawnictwa rzadkie, funkcjonujące na wystawie stałej jako eksponaty muzealne. Marta Korzekwa w wystąpieniu *Zbiory Działu Dokumentacji i Biblioteki Zachęty – archiwum jako proces zaznajomienia ze zbiorem specjalnym w archiwum*, którym opiekuje się biblioteka muzealna. Referat Justyny Długosz *Bibliofilskie woluminy o grafice*

z kolekcji Janiny i Tomasza Maczugów odnosił się do unikatowego zbioru, zawierającego m.in. bibliofilskie edycje książek o sztuce graficznej. W trakcie dyskusji okazało się, że fragmenty ww. kolekcji znajdują się także w innych bibliotekach muzealnych w Polsce. Specjalne miejsce w programie poświęcono historii i zwiedzaniu królewskiej biblioteki Bibliotheca Regia oraz Biblioteki Zamku Królewskiego w Warszawie. Po tych dwóch miejscach oprowadził zgromadzonych Tomasz Jakubowski. Następnie Marta Pierchała zapoznała bibliotekarzy z pozyskanym w 2020 r. archiwum Andrzeja Partuma. Referat *Rekonstrukcja działań artystycznych Andrzeja Partuma na podstawie zbiorów specjalnych Biblioteki Muzeum Sztuki w Łodzi* zilustrował awangardową działalność artysty przez pryzmat znajdujących się w kolekcji dokumentów. Alicja Łuczyńska w wystąpieniu *Kolekcja druków braniewskich w Bibliotece Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie* przeniosła zebranych do szesnastego wieku, kiedy rozpoczęła działalność oficyna w Braniewie. Wydane przez nią 64 druki znajdują się obecnie w zbiorach biblioteki muzealnej.

Po wystąpieniach odbyła się dyskusja i wymiana doświadczeń. Chętni mieli możliwość zwiedzenia Zamku Królewskiego i jego wystaw. Członkowie Sekcji przyjęli sprawozdanie ustępującego zarządu i powołali nowy, rozszerzony o jednego członka. W skład zarządu weszli: Katarzyna Żák-Caplot (przewodnicząca), Aleksandra Siuciak (zastępca przewodniczącej), Magdalena Skrejko (sekretarz), dr Sylwia Szarejko (skarbnik) oraz Marta Kurzyńska i Robert Płaczek (członkowie zarządu).

Drugi dzień obrad rozpoczęła Magdalena Guzik referatem *Photobook-książka jako obiekt. Instrukcja obsługi*, w którym przybliżyła uczestnikom książki fotograficzne jako obiekty i nośniki komunikacji niewerbalnej. Sabina Serafin w wystąpieniu *Księgozbiory artystów w zbiorach Biblioteki Muzeum Narodowego w Krakowie* podniosła kwestię księgozbiorów, jako części integralnej oddzielnej od zbiorów bibliotecznych kolekcji. Katarzyna Męzik wprowadziła zebranych w nietypowy dla bibliotek świat pocztówek. W referacie *Wystawy pocztówek ze zbiorów Biblioteki Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie* opowiedziała o zbiorze kart pocztowych o tematyce sportowej, olimpijskiej i turystyczno-krajoznawczej, a także o sposobach ich wykorzystania w pracy bibliotecznej i muzealniczej. Maciej Cholewiński w wystąpieniu *Strzeмиński, Beuys, Lech Kunka z wizytą u Picassa...*

w Bibliotece Muzeum Sztuki w Łodzi zaznajomił uczestników konferencji z najcenniejszymi obiektami, które posiada instytucja. Bardzo nietypowe zbiory specjalne przedstawiła Magdalena Sowińska, która w referacie *Rozkład jazdy biblioteki muzealnej* pokazała wykorzystanie druków ulotnych w pracy badawczej, genealogicznej i edukacyjnej. Aleksandra Siuciak zaprezentowała *Program MKiDN Badanie polskich strat wojennych – możliwości badania księgozbiorów*, zachęciła zebranych do prowadzenia badań proveniencyjnych księgozbiorów historycznych, przybliżyła perspektywę i wyzwania wiążące się z aplikowaniem do programu. Martyna Replin-Bala powróciła do tematyki kolekcji książkowych i w referacie *1 książki mają swoje losy. Kolekcje książkowe w zbiorach biblioteki Muzeum Literatury* poruszyła kwestię znaczenia pozyskiwania księgozbiorów pisarzy, sposobu ich przechowywania i eksponowania, a także zarysowała propozycje nowych rozwiązań, które zostaną zastosowane w jej instytucji. Wystąpienie uzupełniła Grażyna Ryfka, która skupiła się na wystawieniowym walorze zbiorów bibliotecznych Muzeum Literatury. W referacie *Radość z kolekcjonowania to pokazywanie swoich skarbów innym* odniosła się do roli książki na ekspozycjach Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie oraz jej szczególnego statusu w instytucji. Opowiedziała też o koncepcji nowej czytelnicy biblioteki muzealnej zaprojektowanej w ramach prac rewitalizacyjnych siedziby Muzeum Literatury. Konferencję zamknęły referatem *Przypadki konserwacji pewnej kolekcji, czyli „Wspieranie działań muzealnych” na przykładzie Księgozbioru Ludwika Gocla* Anna Krzysztofik i Katarzyna Żák-Caplot z Biblioteki Muzeum Warszawy. W wystąpieniu zaprezentowały unikatowy księgozbiór i omówiły realizację i rezultaty trwałe projektu „Konserwacji zabytkowego księgozbioru Ludwika Gocla” finansowanego z programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Wspieranie działań muzealnych 2021”.

Konferencję zakończyła dyskusja oraz oficjalne zaproszenie na kolejne, również dwudniowe obrady w 2023 r., tym razem w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, połączone z warsztatami merytorycznymi dla bibliotekarzy muzealnych.

KATARZYNA ŻÁK-CAPLOT
Muzeum Warszawy
ALEKSANDRA SIUCIAK
Muzeum Zamkowe w Malborku

PRAWO BIBLIOTECZNE

ISTOTA KAUCJI BIBLIOTECZNEJ

Zgodnie z art. 14 ust. 2 pkt 3 ustawy o bibliotekach, biblioteki, których organizatorami są podmioty określone w art. 8 ust. 2 tej ustawy, czyli m.in. samorządowe biblioteki publiczne, i których usługi są co do zasady ogólnie dostępne i bezpłatne, mogą pobierać opłaty w formie kaucji za wypożyczone materiały biblioteczne.

Poza powyższym przepisem brak innych, powszechnie obowiązujących unormowań, precyzujących istotę kaucji bibliotecznych, a co za tym idzie, uwarunkowania i skutki ich stosowania. Nie ma także ogólnych uregulowań dotyczących kaucji w Kodeksie cywilnym. Dlatego też dla zrozumienia formuły kaucji bibliotecznej szczególnie ważne są orzeczenia sądowe, w których kaucja jako instytucja prawa cywilnego jest analizowana, w ujęciu ogólnym lub w odniesieniu do praktyki bibliotecznej.

KAUCJA A WYPOŻYCZENIE

Kaucje biblioteczne należy rozpatrywać w kontekście realizowanych przez biblioteki wypożyczeń, co zresztą wyraźnie wynika z treści art. 14 ust. 2 pkt 3 ustawy o bibliotekach („kaucja za wypożyczone materiały”).

W perspektywie formalnej, cywilistycznej, odniesienie dla kaucji stanowią zatem wynikające z wypożyczeń relacje między biblioteką a korzystającymi z jej usług użytkownikami (czytelnikami wypożyczającymi zbiory).

W tym cywilistycznym ujęciu na uwagę zasługują w pierwszej kolejności dwie kwestie, tzn. umowny wymiar kaucji oraz jej aspekt finansowy – ze względu na to, że w ustawie o bibliotekach

stosowanie kaucji polega na inkasowaniu stosownych opłat, czyli kaucja biblioteczna potraktowana została jako szczególnego rodzaju opłata.

UMOWNY ASPEKT KAUCJI

Wypożyczenia bibliotecznych zbiorów, także te, w przypadku których stosowane są kaucje, identyfikowane są jako stosunki użyczenia, którym w terminologii Kodeksu cywilnego odpowiada umowa użyczenia (art. 710 i nast. k.c.).

W przeciwieństwie do klasycznych, indywidualnie negocjowanych użyczeń, warunki wypożyczeń bibliotecznych kształtowane są w postanowieniach regulaminów bibliotek (wchodzących w ich skład regulaminów wypożyczeń). Czytelnik akceptując te warunki godzi się na ich stosowanie przez bibliotekę, także w zakresie zawartych w regulaminie zasad, dotyczących kaucji bibliotecznych.

W tym umownym kontekście stosowanie kaucji nie wiąże się zatem z zawieraniem odrębnych umów kaucyjnych. Zasady ich pobierania stanowią bowiem jeden z elementów umów użyczenia, określonych postanowieniami regulaminu biblioteki.

Z uwagi na to, że przepisy prawa nie precyzują zasad w tym kaucyjnym zakresie, kształtowane są one w oparciu o praktykę biblioteczną, czyli wypra-

cowane wcześniej rozwiązania oraz uzasadnione potrzeby bibliotek w obszarze ochrony ich zbiorów.

W praktyce kaucje są najczęściej pobierane przez biblioteki publiczne w przypadku wypożyczenia zbiorów czytelnikom, którzy nie są mieszkańcami jednostki samorządu terytorialnego, będącej organizatorem biblioteki, np. osobom spędzającym urlop w miejscowości, w której dana biblioteka działa, jak również przy wypożyczeniu zbiorów o większej wartości lub znaczeniu, co związane jest z zabezpieczającą funkcją kaucji.

Kaucja stanowi jeden z wielu rodzajów zabezpieczeń, stosowanych w obrocie umownym, wśród których występują m.in. hipoteki, zastawy, gwarancje i poręczenia. W przypadku kaucji bibliotecznej chodzi o zabezpieczenie przyszłych wierzytelności, jakie mogą wystąpić, jeśli czytelnik nie zwróci wypożyczonych mu przez bibliotekę materiałów.

Kaucje biblioteczne stanowią wobec tego opłaty alternatywne w stosunku do opłat pobieranych za niezwrócone materiały biblioteczne. Różnica między nimi polega na tym, że pobranie kaucji warunkuje wypożyczenie objętego nią materiału, niezwrócenie którego skutkuje brakiem zwrotu kaucji (jej wartości) przez bibliotekę, podczas gdy w przypadku niezwrócenia materiałów, w stosunku do których kaucja nie została pobrana, biblioteka występuje do czytelnika z żądaniem uiszczenia odpowiedniej opłaty z tego tytułu, a w przypadku braku jej uregulowania zmuszona jest podjąć stosowne działania windykacyjne.

ASPEKT FINANSOWY KAUCJI

Z uwagi na to, że co do istoty kaucja biblioteczna polega na pobraniu od czytelnika stosownej opłaty, aspekt finansowy tej kaucji jest oczywisty. Wątpliwości pojawiają się natomiast odnośnie do zasadności przypisywania w związku z tym wypożyczeniom bibliotecznym, warunkowanymi wpłatą kaucji, statusu stosunków odpłatnych.

W orzecznictwie sądowym odpłatny charakter tego rodzaju kaucjonowanych wypożyczeń jest kwestionowany, m.in. ze względu na zabezpieczającą funkcję kaucji.

Na przykład w wyroku z 17 grudnia 2015 r. (sygn. akt I CSK 1005/14) Sąd Najwyższy stwierdził, że „umowa kaucji gwarancyjnej stosowana często w obrocie gospodarczym, mająca swą podstawę w zasadzie swobody umów (art. 353¹ k.c.), służy zabezpieczeniu prawidłowego wykonania umów (...). Kaucja gwarancyjna jest formą zabez-

pieczenia o charakterze pieniężnym. (...). Umowa kaucji gwarancyjnej nie jest umową wzajemną (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2008 r., I CSK 258/08, niepubl. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2010 r., III CZP 75/10, niepubl.). Nie jest to bowiem umowa odpłatna (...).”

Analogicznie, w stosunku do kaucji bibliotecznych, wypowiedział się Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 30 marca 2016 r. (sygn. akt I FSK 1907/14), akcentując ich zabezpieczający i nieodpłatny charakter. W wyroku tym Sąd podniósł, że „pobierane opłaty za nieterminowy zwrot materiałów bibliotecznych czy kaucja czytelnicza, nie są wynagrodzeniem za świadczoną czytelnikowi usługę udostępnienia, czy wypożyczenia przez bibliotekę materiału pochodzącego z jej zasobów. Należności te nie są ekwiwalentem za wypożyczenie, ale sposobem na zdyscyplinowanie czytelników, zabezpieczeniem lub formą rekompensaty szkody, jeśli powstanie. Nie ma bezpośredniego związku pomiędzy świadczeniami biblioteki a taką zapłatą. Korzystający z usług biblioteki w zakresie wypożyczenia, w sposób zgodny z jej regulaminem, uzyskują taką usługę ze strony biblioteki nieodpłatnie. Analizowane opłaty nie dotyczą bowiem wszystkich wypożyczających z zasobów biblioteki, lecz tylko tych, którzy naruszają zasady wynikające z regulaminu. Z kolei uiszczana kaucja podlega zwrotowi, chyba że wypożyczający z niej zrezygnuje. Z istoty swej opłata o charakterze zwrotnym nie stanowi wynagrodzenia za korzystanie z usług.”

W przypadku kaucji bibliotecznych występuje zatem analogia z kaucjami pobieranymi przy sprzedaży towarów, wydawanych nabywcy w kaucjonowanych opakowaniach. Zwrot tych kaucji, podobnie jak w praktyce bibliotecznej, warunkowany jest zwrotem wydanych przedmiotów (odpowiednio materiałów bibliotecznych albo opakowań).

W powyżej powołanym wyroku z 17 grudnia 2015 r. Sąd Najwyższy opowiedział się za stanowiskiem, że „zobowiązanie do zwrotu kaucji powstaje już w chwili zawarcia umowy kaucji gwarancyjnej i jej wpłaty, ale staje się wymagalne dopiero po upływie przewidzianego okresu zatrzymania kaucji i prawidłowym wykonaniu zabezpieczonego świadczenia”.

Odnosząc ten pogląd do kaucji bibliotecznych przyjąć można, że w związku z zaakceptowaniem przez czytelnika regulaminu biblioteki, określającego zasady dotyczące pobierania kaucji, który

to akcept jest odpowiednikiem zawarcia odrębnej umowy kaucji (por. uwagi wyżej), czytelnik zobowiązuje się do wniesienia wymaganej kaucji, biblioteka zaś, w przypadku pobrania kaucji, do jej zwrotu zgodnie ze swoim regulaminem.

Zwrotny charakter kaucji, istotny dla kwalifikowania objętych nią wypożyczeń jako usług nieodpłatnych, ma też konsekwencje podatkowe, biorąc pod uwagę zakres opodatkowania bibliotek (ich działalności). W myśl powyższego wyroku NSA z 30 marca 2016 r., „z uwagi na brak przedmiotu odpłatności przedmiotowych usług uznac należy, że czynność wypożyczania materiałów bibliotecznych przez bibliotekę pozostaje w ogóle poza systemem VAT, stąd analiza zwolnień podatkowych (art. 5, art. 43 ust. 1 pkt 33 lit. a) w związku z art. 43 ust. 19 pkt 3 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług) na gruncie tego podatku jest bezprzedmiotowa”.

REALNY I POWIERNICZY CHARAKTER KAUCJI

Pobór kaucji oznacza, że stosunek umowny między biblioteką a czytelnikiem w tym kaucyjnym zakresie ma realny charakter, czyli że do jego istoty należy faktyczna realizacja stosownej wpłaty. Na tę cechę stosunku kaucji w ogólności zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z 18 października 2018 r. (sygn. akt I AGa 121/18). W wyroku tym Sąd stwierdził m.in., że „w piśmiennictwie umowę kaucji uznaje się za umowę realną, na podstawie której dłużnik przenosi na własność wierzyciela pieniądze lub inne rzeczy zamienne celem zabezpieczenia ewentualnych roszczeń, jakie mogą powstać z istniejącego między nimi stosunku prawnego. Realny i zabezpieczający charakter umowy kaucji akcentuje się również w judykaturze (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2011 r., V CSK 204/10, niepubl. i z dnia 25 maja 2016 r., V CSK 481/15, niepubl.)”.

Na przykład w powołanym wyżej wyroku z 18 stycznia 2011 r. Sąd Najwyższy skonstatował, że w doktrynie ustalone zostały pewne cechy, „które pozwalają na zakwalifikowanie określonego stosunku prawnego jako umowy kaucji. Jest to umowa kauzalna (prawną przyczyną przysporzenia jest zabezpieczenie wierzycielności), nosząca cechy depozytu nieprawidłowego i realna, w której kaucjodawca przekazuje określoną ilość pieniędzy, a kaucjobiorca może z nich skorzystać, i zobowiązuje się do ich zwrotu. Następuje przeniesienie

własności przedmiotu kaucji, które jest połączone z władztwem, czyli konieczne jest przeniesienie posiadania rzeczy. Kaucja ma również charakter akcesoryjny, jest ściśle bowiem związana ze stosunkiem, który zabezpiecza”. W przypadku kaucji bibliotecznych stosunkiem tym jest oczywiście wypożyczenie określonych materiałów.

To, że środki pobierane w ramach kaucji stają się własnością biblioteki, przesądza o jej powierniczym charakterze. W cytowanym już wyżej wyroku z 17 grudnia 2015 r. Sąd Najwyższy w tym kontekście podniósł, że „ogólnie rzecz ujmując, umowa kaucji gwarancyjnej mieści się w czynnościach prawnych o charakterze powierniczym, polegających na tzw. przewłaszczeniu na zabezpieczenie, w ramach którego udzielający zabezpieczenia (fiducjant), przenosi własność rzeczy na fiducjariusza w celu zabezpieczenia wykonania określonego zobowiązania. (...) Od typowej umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie umowa kaucji gwarancyjnej różni się przedmiotem zabezpieczenia (określona ilość środków pieniężnych) oraz tym, że przedmiot kaucji nie zostaje w posiadaniu ustanawiającego kaucję. Przeniesienie własności (...) określonej ilości środków pieniężnych na zabezpieczenie nie powoduje automatycznego zaspokojenia zabezpieczonej wierzycielności i jej wygaśnięcia, lecz stwarza możliwość łatwiejszego jej zaspokojenia w razie bezskutecznego upływu terminu. W przypadku niespełnienia świadczenia w przewidzianym terminie, biorący kaucję jest upoważniony do zaspokojenia się z przedmiotu kaucji”.

Jeżeli chodzi natomiast o przypisaną kaucji cechę depozytu nieprawidłowego, to depozytowi temu jest poświęcony art. 845 k.c., definiujący go jako szczególnego rodzaju przechowanie, w przypadku którego przechowawca może rozporządzać oddanymi na przechowanie rzeczami, m.in. pieniędzmi i do którego stosuje się przepisy o pożyczce. Podobieństwo kaucji do depozytu nieprawidłowego i pożyczki polega na tym, że w każdym z tych stosunków prawnych mamy do czynienia z przeniesieniem odpowiednio na kaucjobiorcę, przechowawcę lub biorącego pożyczkę własności określonej ilości pieniędzy oraz ich zobowiązaniem do zwrotu tej samej ilości pieniędzy (art. 720 par. 1 w związku z art. 845 zdanie 1 k.c.).

RAFAŁ GOLAT
Radca prawny w Warszawie

Kamila Czabańska

Mija 41 lat od śmierci Kamili Czabańskiej, zasłużonej wrocławskiej bibliotekarki, dyrektor Biblioteki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu (od 1972 r. Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu).

Kamila Chejfc urodziła się 7 stycznia 1929 r. we Lwowie, w rodzinie Heleny i Józefa Chejfców. Ojciec Józef Chejfc był drukarzem. Do szkoły powszechnej uczęszczała we Lwowie. Podczas okupacji do 1941 r. ukończyła sześć klas. Po zakończeniu działań wojennych kontynuowała naukę w klasie siódmej.

Po repatriacji zamieszkała w Katowicach. Od 1946 r. uczyła się w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Katowicach, które ukończyła egzaminem dojrzałości.

W 1948 r. wyjechała do Wrocławia i rozpoczęła studia w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego, które po kilku miesiącach musiała przerwać z powodów zdrowotnych.

W styczniu 1949 r. na skutek obowiązujących w tym okresie nakazów pracy została skierowana do Brzegu i zatrudniona tam na stanowisku kierownika świetlicy. W sierpniu 1949 r. zwróciła się na własną prośbę.

We wrześniu 1949 r. rozpoczęła pracę w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu, początkowo w charakterze referenta planowania i inwestycji. Po kilku miesiącach została kierownikiem Oddziału Inwestycji. W 1951 r. zrezygnowała z pracy w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej.

1 kwietnia 1950 r. zawarła związek małżeński z Bogdanem Czabańskim.

Poszukując swojej drogi życiowej we wrześniu 1953 r. trafiła do Biblioteki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Została zatrudniona na stanowisku starszego kustosa. Przez dwa miesiące do końca października 1953 r. pełniła obowiązki kierownika biblioteki. W 1954 r. odbyła zaoczny kurs specjalistyczny dla bibliotekarzy. Od 1955 r. studiowała zaocznie na kierunku filologia polska na Uniwersytecie Wrocławskim. Studia ukończyła w 1960 r., uzyskując stopień magistra.

W 1955 r. awansowała na stanowisko starszego kustosa dyplomowanego. W opinii przełożonych *posiadała szeroką wiedzę i duże zamiłowanie do prac bibliotecznych.*

07.01.1929 – 11.10.1981

Po przedwczesnej śmierci Jadwigi Ceglarek w 1967 r., objęła funkcję kierownika Biblioteki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.

W 1968 r. Kamila Czabańska została powołana na stanowisko dyrektora Biblioteki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu (od 1972 r. AWF). W 1970 r. zmodernizowała strukturę biblioteki m.in. powołując agendę informacji naukowej, przekształconą w 1972 r. w Zakładowy Ośrodek Informacji Technicznej i Ekonomicznej. Zainicjowała wydawanie biuletynu *Informacja Ekspresowa* będącego załącznikiem powstałej w późniejszym okresie *Bazy Bibliografii Zawartości Czasopism – gromadzonych w Bibliotece AWF we Wrocławiu*. Nadzorowała uruchomienie nowych pomieszczeń biblioteki w budynku przy ul. Banacha 11a. Wspólnie z mężem dr. Bogdanem Czabańskim (od 1989 r. prof.) była redaktorem przekrojowego opracowania *25 lat Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego*.

W związku z chorobą i przejściem na rentę we wrześniu 1977 r. zrezygnowała z pracy. Zmarła 11 października 1981 r. we Wrocławiu, została pochowana na cmentarzu komunalnym przy ul. Osobowickiej.

EMILIA CZERNIEJEWSKA
MAREK DUBIŃSKI

■ 14. FORUM MŁODYCH BIBLIOTEKARZY, ZABRZE, KATOWICE

14. Forum Młodych Bibliotekarzy odbyło się w dniach 8-9 września 2022 r. na Śląsku pod hasłem „Biblioteka w sercu” i zgromadziło blisko 130 uczestników z całej Polski. Pierwszy dzień odbył się w Zabrzu, drugi w Katowicach. Wydarzenie rozpoczęło się od wystąpień gości: wiceprezydenta miasta Zabrze Krzysztofa Lewandowskiego, przewodniczącej SBP dr Barbary Budyńskiej, wicedyrektor Biblioteki Śląskiej dr Agnieszki Magiery oraz dyrektora MBP w Zabrzu Tomasza Iwasiów. Drugi dzień 14. FMB, który rozpoczął się w Szkole Filmowej im. Krzysztofa Kiesłowskiego w Katowicach, otworzyła profesor Krystyna Doktorowicz, dziekan katowickiej Szkoły Filmowej. Głos zabrał również doktor Radosław Jeż, zastępca dyrektora Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej. W czasie przeznaczonym na prelekcje referenci prezentowali różnorodne tematy i zagadnienia w kontekście zawodu bibliotekarza. W dalszej części Forum dr Barbara Budyńska, przewodnicząca SBP, wręczyła medale i odznaczenia (Medal „W dowód uznania” dr Agacie Arkabus oraz Honorową Odznakę SBP Marii Kycler) oraz nagrody dla laureatów konkursu na najciekawsze wydarzenie w ramach Tygodnia Bibliotek 2022. Za pierwsze miejsce w Konkursie nagrodę odebrała reprezentacja z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Gdańsku – Filii w Malborku, za drugie przedstawiciele z Sądeckiej Biblioteki Publicznej, za trzecie – pracownicy Biblioteki Publicznej Gminy Kętrzyn w Czernikach. Nagrodę specjalną otrzymał Zespół Szkolno-Przedszkolny z Oddziałami Integracyjnymi w Rojowie, a wyróżnienie odebrała Powiatowa Biblioteka Publiczna w Legionowie oraz dwie panie ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Suchym Lesie. Miłym akcentem dla komitetu organizacyjnego 14. FMB były dyplomy podziękowania wręczone przez dr Barbarę Budyńską. Następnie radna województwa śląskiego, Alina Nowak, wręczyła srebrne Odznaki Honorowe za Zasługi dla Województwa Śląskiego, które otrzymali Tomasz Iwasiów, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Zabrzu, oraz Ewa Chuć, również reprezentująca zabrzańską bibliotekę. Ostatnim elementem części wykładowej była dyskusja. Warsztaty odbywały się równolegle w dwóch miejscach.

W Szkole Filmowej uczestnicy dowiedzieli się, jak skutecznie zarządzać sobą w czasie, jak być kreatywnym bibliotekarzem, jak animować i zacieśniać więzi z użytkownikami biblioteki oraz jak, będąc asertywnym, zadbać o dobrą komunikację w miejscu pracy. W Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej (CINIBA) poznali tajniki wykorzystywania nowych technologii w promocji czytelnictwa oraz projektowania uniwersalnego w bibliotece. Po przerwie obiadowej forumowicze mieli okazję zwiedzić Centrum Informacji Naukowej i Bibliotekę Akademicką.

■ SPOTKANIE WSPOMNIENIOWE POŚWIĘCONE JOANNIE PASZTALENIEC-JARZYŃSKIEJ (1949-2021)

19 września 2022 r. odbyło się spotkanie wspomnieniowe poświęcone Joannie Pasztaleniec-Jarzyńskiej (1949-2021) zorganizowane przez Zespół Historyczno-Pamiętnikarski Oddziału Warszawskiego w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy.

Sylwetkę i dorobek zawodowy Joanny Pasztaleniec-Jarzyńskiej przedstawiła Ewa Barteczko. Uczestnicy spotkania wspominali pracę zawodową i społeczną Joanny Pasztaleniec-Jarzyńskiej. W spotkaniu uczestniczył mąż, Marek Jarzyński.

■ ARCHIWUM CYFROWE SBP

Trwa przebudowa Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP – <https://ac.sbp.pl/>. Prace rozpoczęto w 2021 r. i potrwać do końca listopada 2022 r. Dla opracowywanych obecnie obiektów cyfrowych tworzone są rekordy bibliograficzne wraz z charakterystyką przedmiotową. Zmodyfikowany interfejs wyszukiwawczy w wydatny sposób zwiększa dostępność do oferowanych w wolnym dostępie publikacji. Dzięki przebudowie powstaje spójny i kompletny zbiór informacji o archiwalnym dorobku wydawniczym Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP.

Prace dofinansowano ze środków Ministra Edukacji i Nauki

■ POMORSKI DZIEŃ BIBLIOTEKARZA

24 września 2022 r. w Klubie Marynarki Wojennej Riwiera w Gdyni odbył się Pomorski Dzień Bibliotekarza. Była to uroczystość o zasięgu wojewódzkim, co roku organizowana przez inne miasto lub miejscowość. Podczas wydarzenia, w którym udział wzięło ok. 60 bibliotekarzy i pracowników pomorskich bibliotek wręczony został tytuł Pomorskiego Bibliotekarza Roku 2021. Tytułem tym uhonorowany został **Damian Domański – dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Morzeszczynie**.

W gdyńskiej uroczystości udział wzięł Jerzy Woźniakiewicz, wiceprzewodniczący ZG SBP, opiekun okręgu pomorskiego stowarzyszenia, który przeczytał list gratulacyjny od dr Barbary Budyńskiej, przewodniczącej SBP – skierowany do uczestników uroczystości. Podczas wydarzenia Natalia Gromow, Dyrektor Biblioteki Gdynia podzieliła się doświadczeniami i wyzwaniem jakiego stoją obecnie przed bibliotekami w prezentacji „Biblioteka wielokulturowa”. Sylwia Grabińska i Renata Klein – bibliotekarki z Biblioteki Gdynia w prezentacji „Biblioteka dla każdego. Łódź, Gdynia, Kraków, Bergen – różne miasta, wspólna idea. Zwiększenie dostępu do kultury – modelowe rozwiązania polskie i norweskie” – przedstawiły relację z wyjazdu studyjnego do norweskiego Bergen. Podczas wyjazdu gdyńskie bibliotekarki poznały norweskie rozwiązania dotyczące m.in. pracy z imigrantami. Miały także okazję przyjrzeć się tym bibliotekom w kontekście dostępności, rozwiązań architektonicznych, oferty kulturalnej skierowanej do różnych grup użytkowników. Organizatorem wydarzenia było Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Gdynia i Klub Marynarki Wojennej Riwiera.

■ IGEN(ERACJA) I GENERACJA ALPHA JAKO WYZWANIE DLA BIBLIOTEKI...

29 września 2022 r. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze oraz SBP Oddział w Zielonej Górze zorganizowali kolejne spotkanie w ramach konwersatoriów bibliotekoznawczych w WiMBP w Zielonej Górze. Prelekcje: „iGen(eracja) i generacja Alpha jako wyzwanie dla biblioteki – implikacje od terażniejszości ku przyszłości”, wygłosiła dr hab. Anita Has-Tokarz, prof. UMCS z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

■ RELACJE Z MIĘDZYNARODOWYCH KONFERENCJI IFLA ORAZ LIBER

Koło SBP przy Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie zorganizowało spotkanie w Klubie pod Otwartą Księgą, które odbyło się 27 września 2022 r. Relacje z międzynarodowych konferencji IFLA oraz LIBER zaprezentowały prelegentki: dyrektor BUW Anna Wołodko, Anna Książczak-Gronowska, dr Zuza Wiorogórska oraz Zuzanna Sendor.

■ SPOTKANIE POŚWIĘCONE PAMIĘCI MARII BRYKCYŃSKIEJ

Zespół Historyczno-Pamiętnikarski Oddziału Warszawskiego SBP oraz Koło SBP przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej Woj. Mazowieckiego zorganizowali 6 października br. spotkanie poświęcone pamięci Marii Brykczyńskiej, kierowniczką Działu Bibliologii w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego w latach 1986-1991, przewodniczącej wielu kadencji w latach 1976-1979 oraz 1981-1997 Okręgu Stołecznego (obecnie Oddziału Warszawskiego) SBP. Sylwetkę i dorobek Marii Brykczyńskiej przedstawiła Irena Wojsz.

■ OTWARTE DRZWI BIBLIOTEKI #SERCESZKOŁY

SBP – Okręg Mazowiecki to partner konferencji „Otwarte drzwi biblioteki #SerceSzkół” z cyklu „Jednodniówki edukacyjne”, która odbyła się 7 października br. w Przestrzeni Meta na Koszykowej 61 w Warszawie oraz online (Zoom i transmisja na FB Wikimedia Polska). Wystąpienia dotyczyły bibliotek szkolnych, pedagogicznych, uniwersyteckich i publicznych; ich działań aktywizacyjnych, także związanych z Wikipedią. Odbyły się także warsztaty i prezentacja raportu, jaki zespół edukacji Wikimedia Polska opracował na podstawie wyników badania pracowników bibliotek szkolnych i panel dyskusyjny wokół raportu, prowadzony przez dziennikarkę i autorkę Justynę Suchecką.

MARZENA PRZYBYSZ

Informacje dotyczące działalności Stowarzyszenia dostępne są także na <http://www.sbp.pl/sbp/dzialalnosc>.

Zmarł

ANDRZEJ ZIEMIŃSKI

(1951-2022)

wieloletni dyrektor Koszalińskiej Biblioteki Publicznej, aktywny działacz Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (od 1995 r.), członek Zarządu Głównego SBP w kadencji 2005-2009, nagrodzony Honorową Odznaką SBP w 2017 r., współorganizator i wiceprezes Polskiego Związku Bibliotek w latach 2000-2003.

Andrzej Ziemiński przez całe życie zawodowe był związany ze sferą kultury koszalińskiej. W latach 1976-1984 zatrudniony w Muzeum Okręgowym w Koszalinie jako kierownik Działu Oświatowego, zajmował się organizowaniem wystaw i prowadził lekcje muzealne dla szkół. Przez następne 9 lat był naczelnikiem Wydziału Kultury Urzędu Miejskiego w Koszalinie, nadzorując m.in. działalność bibliotek w mieście.

Od 1994 r. był dyrektorem Koszalińskiej Biblioteki Publicznej (do 1999 r. – wojewódzkiej). Dzięki Jego wizji, stawiającego na nowoczesność, skomputeryzowano bibliotekę, najpierw w systemie MAK, później Aleph, udostępniono zbiory w formie elektronicznej, postawiono na różnorodne formy książki, w tym e-booki i audiobooki. Zdigitalizowano szczególnie cenne dokumenty regionalne, prasę codzienną, wydawnictwa własne.

Dzięki zabiegom A. Ziemińskiego, znacznej poprawie uległo wyposażenie bibliotek, poprawiła się również baza lokalowa filii bibliotecznych oraz dostępność dla osób z niepełnosprawnością.

Bogata i różnorodna oferta biblioteki dla czytelników promowana przez dyrektora Ziemińskiego, zaowocowała bardzo pozytywnym wizerunkiem biblioteki w środowisku lokalnym oraz w środkach masowego przekazu.

Za pracę na niwie kultury i działalność społeczną został odznaczony między innymi: Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Odznaką Zasłużony dla Województwa Koszalińskiego, Brązowym Medalem Zasłużony Kulturze Gloria Artis, Odznaką honorową Gryfa Zachodniopomorskiego, Odznaką „Za Zasługi dla Powiatu Koszalińskiego”.

Pozostanie na zawsze w naszej pamięci

*dr Barbara Budyńska przewodnicząca SBP
Członkowie Zarządu Głównego SBP*

Więcej: <https://sbpoz.blogspot.com/2022/10/z-zaobnej-karty-andrzej-zieminski.html>

Także: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=19799>

■ MICKIEWICZ NA KOSZYKOWEJ

Rok 2022 został uchwalony przez Sejm RP Rokiem Romantyzmu Polskiego. W tegorocznym Narodowym Czytaniu, które odbyło się 3 września, lekturą były *Ballady i romanse* – tomik poezji, który zapoczątkował epokę romantyzmu w literaturze polskiej.

Pracownicy Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego też zapragnęli wziąć udział w tej akcji i przygotowali nie lada gratkę dla czytelników. Z okazji Narodowego Czytania nagrali wybrane dzieła z *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza. Na kanale YouTube Biblioteki można zarówno wysłuchać nagrań audio utworów: „Lilije”, „Czaty”, „Pani Twardowska”, jak i podziwiać nagranie video „Świtezianki”. Osoby biorące udział w nagraniach, pracujące na co dzień w różnych działach Biblioteki na Koszykowej, aktywnie włączyły się w inicjatywę. Zadały nie tylko o interpretację ballad, oryginalne kompozycje muzyczne, ale również o warstwę wizualną – pojawiły się specjalnie przygotowane kostiumy.

A zaczęło się od...

Debaty nad wyborem utworów trwały godzinami, do 3 września zostało coraz mniej czasu, więc w końcu zdecydowaliśmy się na głosowanie. Po wyborze pozostało już tylko ustawić sprzęt i nagrywać kolejne wersje ballad, za każdym razem skupiając się na innym wersie, a że przy ich odsłuchiwaniu gitara nieustannie zerkała z rogu pokoju, to do słów dołączyła w końcu i muzyka. Gdy powstały już nagrania audio, wpadliśmy na pomysł video. Zorganizowaliśmy kostiumy i zaczęliśmy szukać odpowiedniego miejsca na całe przedsię-

wzięcie. Wybór padł na Czytelnię im. Stanisławów Kierbedziów, która dzięki swoim zielonym lampkom jest charakterystycznym miejscem naszej placówki o niespotykanym klimacie. Ogłosiliśmy wewnętrzny casting, a kiedy główne role zostały obsadzone, posadziliśmy aktorów przy biurkach i zaczęła dziać się magia. Początki były trudne – wymieszanie działów i sezon urlopowy nie pomagały w realizacji naszego przedsięwzięcia, jednak udało się i tak narodziła się nasza wersja „Świtezianki”.

Mamy już plany na kolejne edycje Narodowego Czytania!

Ballady i romanse wydane zostały w Wilnie w 1822 r. jako główna część pierwszego tomu *Poezji* Adama Mickiewicza. Pisany w latach 1819-1821 cykl wierszy wyznaczył początek dziejów poezji romantycznej w Polsce, stając się dla nowej epoki jednym z najważniejszych punktów odniesienia. Tomik ballad dzisiaj uznany za klasykę literatury, 200 lat temu był przewrotem w myśleniu i w oświeceniowym postrzeganiu świata.

Akcja Narodowego Czytania organizowana jest przez Prezydenta RP od 2012 r. Została zainicjowana wspólną lekturą *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. W 2013 r. w całej Polsce odbyło się czytanie dzieł Aleksandra Fredry, a podczas następnych edycji przeczytano kolejno: *Trylogię* Henryka Sienkiewicza, *Lalkę* Bolesława Prusa, *Quo Vadis* Henryka Sienkiewicza, *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego, *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego, zbiór 8 nowel (autorstwa Elizy Orzeszkowej, Marii Konopnickiej, Bolesława Prusa, Brunona Schulza, Władysława Stanisława Reymonta, Stefana Żeromskiego, Henryka Sienkiewicza i Henryka Rzewuskiego), *Balladynę* Juliusza Słowackiego i *Moralność Pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej.

PAULINA NIEDZIELSKA
NATALIA PIETKIEWICZ-SZWARC

POSTAKTUALIA

Dawno temu, wkrótce po zakończeniu wojny, los zawlókł mnie do Londynu. Wygłodzony i zabiedzony przez okupację smarkacz trafił ze zrujnowanej Warszawy do normalnie – a może nawet imponująco – funkcjonującej metropolii, gdzie ludzie żyli tak, jak żyje się w warunkach zwyczajnych. Chodnikami przemieszczały się tłumy, wstępując do czynnych już sklepów, po jezdniach przejeżdżały piętrowe autobusy, a pod tymi jezdniami funkcjonowało metro.

Tak oto skomponowała się moja osobista, prywatna piramida zaskoczeń. Już bowiem w ciągu tych lat zgubiłem podejrzenie, że można egzystować mniej więcej normalnie.

Ale każda piramida ma swoje zwieńczenie i tak też było wtedy. Na tamtejszą codzienność nałożyła się mianowicie niebywała niezwykłość: ślub księżęcej//królewskiej pary – który bez reszty sparaliżował miasto, a być może całą Anglię.

Jeszcze wtedy niewiele było samochodów, więc w ślubnym orszaku przeważały zaprzęgi konne, dlatego ich przejazd trwał długo. Zdawało się nawet, że każdego z uczestników można zaprosić na pogawędkę. Tabor samochodowy takich złudzeń nie oferuje.

Taki wizerunek wrył mi się w pamięć i pozostawił ślad trwalszy niż trwały. Bo było co oglądać. Piękny powóz, bogato przyozdobiony, oraz kawalkada konnych zaprzęgów: to w istocie modelowe wyobrażenie królewskiego wesela.

Konie i zaprzęgi przedefilowały przed publicznością i to wryło mi się w pamięć pozostawiając trwałe ślady. Oni oboje przemieszczali się przez miasto otwartą kareta – było ciepło – pojazdy były bogato zdobione, ale ta dekoracyjna oprawa tak naprawdę niczego nie dodawała. Już sami z siebie robili doskonałe wrażenie.

On – wysoki, przystojny i elegancki. Już na pierwszy rzut oka było widać ślady musztry wojskowej. Tak właśnie można wyobrazić sobie kandydata na księcia, a nawet na króla. I już nieważne, jak tam później z nimi oraz między nimi było.

I ona, w całkowicie białej sukni, delikatna, zwiewna, bardzo piękna, w sam raz do zapamiętania na lata. No więc ten wizerunek Elżbiety zachował się potem w mojej pamięci już właściwie na zawsze.

Kiedy więc pokazano niedawno wiozący Ją karawan, poczułem się tak, jakby oto na miejsce ostatecznego spoczynku odwożono kogoś bardzo mi bliskiego i zyczliwego. Bo takie akurat skojarzenie trudno od siebie odkleić. Być może zresztą: nie trzeba.

Wtedy, po wojnie, Elżbietę bardzo dobrze kojarzyło wielu Polaków. Jakiś tego ślad mógłby nadal przetrwać.

JACEK WOJCIECHOWSKI

BIBLIOTEKARZ

Czasopismo wydawane przez
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
we współpracy z Biblioteką Publiczną
m.st. Warszawy – Biblioteką Główną
Województwa Mazowieckiego

Rada Redakcyjna:

Zdzisław GĘBOŁYŚ (przewodniczący),
Sylvia BŁASZCZYK, Stanisław CZAJKA,
Małgorzata JEZIEŃSKA, Mirosława MAJEWSKA,
Bożena WINIARSKA

Redaktor naczelna:

Elżbieta STEFAŃCZYK
tel. 600-433-877; e-mail: e.stefanczyk@sbp.pl,
e.stefanczyk@onet.pl

Zastępca redaktora naczelnego:

Barbara BUDYŃSKA
tel. 507-622-572; e-mail: b.budynska@sbp.pl

Sekretarz redakcji:

Marzena PRZYBYSZ
tel. 697-790-802; e-mail: m.przybysz@sbp.pl

Redaktor techniczny:

Elżbieta MATUSIAK

Opracowanie graficzne i łamanie:

Ewa MAJEWSKA

Tłum. na jęz. angielski:

Małgorzata WALESZKO

Projekt graficzny:

Tomasz KASPERCZYK

„Bibliotekarz” – www.wydawnictwo.sbp.pl

Redakcja zastrzega sobie prawo do opracowania
redakcyjnego i skracania tekstów.

Wydawnictwo Naukowe

i Edukacyjne Stowarzyszenia
Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa,
ul. Konopczyńskiego 5/7,
tel. 22 827-52-96
www.wydawnictwo.sbp.pl

Marta LACH – Z-ca Dyrektora Biura ZG SBP
ds. wydawnictw

tel. 784 698 446, e-mail: m.lach@sbp.pl

Konto SBP: Credit Agricole Bank Polska S.A.
46 1940 1076 3122 4176 0000 0000

Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii
ul. Ciurlionisa 4, 05-270 Marki.

ISSN 0208-4333. Indeks 352624

WARUNKI PRENUMERATY „BIBLIOTEKARZA”

„Bibliotekarz” dostępny jest w prenumeracie
i w bezpośredniej sprzedaży w Biurze ZG SBP. Koszt
prenumeraty rocznej w 2023 r. to **258 zł**. Zamówienia
na czasopismo można składać w ciągu całego roku,
od dowolnego numeru pisma:

- za pośrednictwem e-sklepu SBP, pod adresem
www.wydawnictwo.sbp.pl,
- e-mailem na adres: sprzedaz@sbp.pl,
- listownie na adres: Dział Sprzedaży SBP. Bu-
dynnek F, al. Niepodległości 213, 02-086 War-
szawa.

Przy zamówieniu większej liczby egzemplarzy
proponujemy następujące rabaty:

- 2-9 egzemplarzy – 20%,
- 10 i więcej egzemplarzy – 30%.

„Bibliotekarz” jest dostępny online w Archiwum
Cyfrowym SBP pod adresem www.ac.sbp.pl

WAŻNE DLA AUTORÓW PUBLIKUJĄCYCH W „BIBLIOTEKARZU”

1. Przesyłanie tekstów w plikach w progra-
mie Word w formatach DOC lub RTF (od-
stęp 1,5 między wierszami), wykresy i tabele
w programie excel, a zdjęcia w formacie JPG
w rozdzielczości 300 dpi na adres Wydawnic-
two Naukowe i Edukacyjne SBP ([wydawnic-
two@sbp.pl](mailto:wydawnic-
two@sbp.pl)) lub bezpośrednio do redaktora
naczelnego na adres: e.stefanczyk@sbp.pl.
Teksty i fotografie powinny być podpisane.
2. Stopień lub tytuł naukowy oraz miejsce pracy
i pełniona funkcja do umieszczenia w notce
o autorze.
3. Oświadczenie Autora o wyrażeniu zgody na
bezpłatne publikowanie danego tekstu w in-
ternecie w związku z digitalizacją „Bibliote-
karza”.

INFORMACJA I KOMUNIKACJA – POPULARYZACJA BADAŃ NAUKOWYCH I ROZWIĄZAŃ TECHNOLOGICZNYCH

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich rozpoczęło w listopadzie 2022 r. realizację finansowanego przez Ministerstwo Edukacji i Nauki projektu *Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych*.

CEL PROJEKTU: popularyzacja w środowisku bibliotekarzy osiągnięć naukowych z obszaru nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz innowacyjnych rozwiązań technologicznych z tej dziedziny, które mają szerokie zastosowanie w praktyce bibliotecznej.

ADRESACI: bibliotekarze ze wszystkich typów bibliotek oraz przedstawiciele środowiska naukowego.

FORMY: 12 podcastów naukowych oraz 12 otwartych wykładów online, opracowanych i wygłoszonych przez badaczy komunikacji i mediów z wiodących ośrodków naukowych w Polsce*.

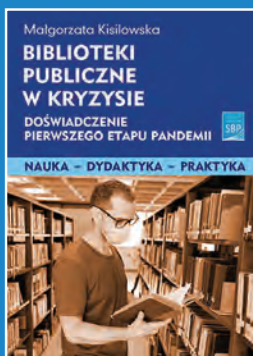
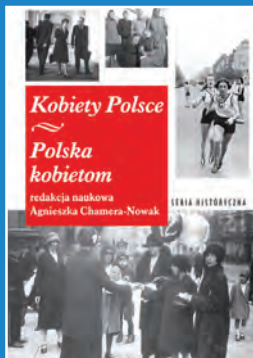
TERMIN REALIZACJI: listopad 2022 – listopad 2023.

* Zarchiwizowane wykłady oraz podcasty będą posadowione na stronie projektu.

NOWOŚCI

WYDAWNICTWA NAUKOWEGO I EDUKACYJNEGO
STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Zapraszamy do sklepu (wydawnictwo.sbp.pl ; sprzedaz@sbp.pl)